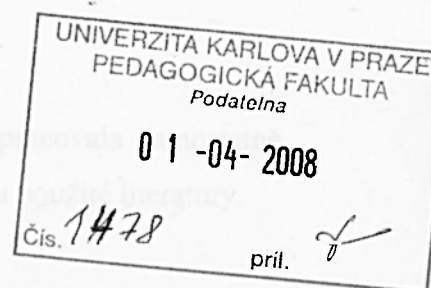

Bp576

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

CENTRUM ŠKOLSKÉHO MANAGEMENTU

**ÚLOHA ŘEDITELE STŘEDNÍ ŠKOLY
V SYSTÉMU PREVENCE
SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ**

Závěrečná bakalářská práce

Autor:	Mgr. Jana Férová
Obor:	Školský management
Forma studia:	kombinované
Vedoucí práce:	Mgr. Helena Všečekková
Datum odevzdání práce:	28. březen 2008

Poděkování

Dekluji, že jsem se sepsáním této závěrečné bakalářské práce Mgr. Heleně Všečekkové
za ochotu pomoci, za veškeré odborné konzultace, připomínky a cenné rady.

Prohlašuji, že jsem předkládanou závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré převzaté myšlenky jsou v textu označeny a uvedeny v seznamu použité literatury.

V Děčíně 20. března 2008

Mgr. Jana Féjová

Poděkování:

Děkuji touto cestou své vedoucí závěrečné bakalářské práce Mgr. Heleně Vsetečkové za ochotu pomoci, za veškeré odborné konzultace, připomínky a cenné rady.

Resumé:

System primární prevence sociálně patologických jevů je v českém školství již vytvořen a také pevně zakotven v legislativních normách. Je zajišťován činností jednotlivých školských subjektů prostřednictvím školních metodiků prevence a koordinován ze strany MŠMT i jednotlivých zřizovatelů pomocí koordinátorů prevence. Jeho smyslem je tedy obecně dosahování stanovených cílů prostřednictvím práce jiných lidí v rámci formálně organizovaných skupin a tedy velmi záleží na tom, jak k němu jednotlivé školy přistupují, jak systematická je osobní angažovanost jejich ředitelů.

Autorka práce mapuje činnost ředitele střední školy v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů a aplikuje ji na jeho jednotlivé manažerské činnosti v klíčových procesech. Poskytuje především praktický návod, jak se s tímto nelehkým úkolem vyrovnat a nabízí také příslušný rámec legislativy a důležitých dokumentů, vztahujících se k této oblasti řídicí práce.

Sociologický průzkum formou dotazníku pak zjišťuje podíl sociálně patologických jevů na předčasných odchodech žáků ze středního odborného školství a také to, jak se zúčastněné střední školy k tomuto problému v rámci systému prevence staví, jak s ním dále pracují a co lze do budoucna v rámci řízení změny prostřednictvím státu, zřizovatele i managementu školy skutečně změnit a jak.

Summary:

The primary prevention system of socially-pathological events in Czech education system is already made and well-established in Czech legislature. It is supported with activity of individual educational facilities by preventative methodists and coordinated by both MŠMT and individual subjects through prevention coordinators. It's purpose in general is achieving particular objectives performed by formally organized groups of people. So its success depends very much on each school management's efficiency and how much systematic personal interest of their schoolmaster is.

The author of this work makes a survey of schoolmaster's work in prevention of socially-pathological events field and applies it on particular manager activities in key processes. She also show a kind of manual how to deal with this difficult task as well as it contains appropriate amount of information about legislature and some important documents, both related to manager activities.

Sociological survey based on a questionnaire shows us how do socially-pathological events affect the phenomenom of vocational school student premature dropping as well as

it contains the opinions and actions of involved educational facilities – secondary schools – related to the system of socially-pathological events, how do these schools work with the system further and what can or should be changed, and how, via means of the state, the founder and the school management.

Klíčová slova:

prevence sociálně patologických jevů, legislativa, základní manažerské funkce, osobní angažovanost, delegování, školní preventivní strategie, minimální preventivní program, školní metodik prevence, realizační procesy, strategie školy.

Obsah:

1 Úvod	7
2 Cíl práce	7
3 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – garant strategie státu	8
4 Legislativní rámec pro problematiku prevence	10
4.1 Zákony	10
4.2 Vyhlášky MŠMT a nařízení vlády	12
4.3 Metodické pokyny	13
5 Práce ředitele střední školy jako manažera v oblasti primární prevence.....	16
5.1 Plánování	17
5.1.1 Analýza výchozího stavu	17
5.1.1.1 Techniky v rámci autoevaluace školy	18
5.1.1.2 Techniky pro diagnostiku třídních kolektivů	18
5.1.1.3 Techniky pro zjišťování přítomnosti SPJ ve škole	19
5.1.1.4 Techniky pro zjišťování školního klimatu a kultury školy	19
5.1.2 Filozofie a strategické cíle školy	20
5.2 Organizování	21
5.2.1 Minimální preventivní program jako základní koncepční materiál školy	21
5.2.1.1 Hlavní zásady MPP	22
5.2.1.2 Struktura MPP	23
5.2.1.3 Obsah MPP	25
5.2.1.4 Finanční zajištění MPP	25
5.2.2 Školní řád	26
5.2.3 Pozitivní ovlivňování klimatu a prostředí školy	27
5.3 Personalistika	28
5.3.1 Příprava a výběr pracovníků	28
5.3.1.1 Školní metodik prevence	29
5.3.2 Rozvoj a hodnocení pracovníků	30
5.3.3 Odměňování a zabezpečení pracovníků	30
5.3.4 Zaměstnanecké vztahy	31
5.4 Vedení lidí	32
5.4.1 Základní metody vedení lidí	32
5.4.2 Motivace, jako důležitá součást oblasti vedení lidí	33
5.5 Kontrola	34
6 Pohled České školní inspekce na práci ředitele střední školy v oblasti prevence	35
6.1 Znalost metodických pokynů	35
6.2 Komplexní systém prevence SPJ ve škole a Minimální preventivní program	35
6.3 Činnost školního metodika prevence SPJ	35
6.4 Práce všech zaměstnanců školy v oblasti SPJ, spolupráce s žáky	36
6.5 Spolupráce školy s rodiči	36
6.6 Školní řád	36
6.7 Postup školy při výskytu problematiky SPJ	37
6.8 Činnost školy v organizování volnočasových aktivit žáků	37
7 Empirická část	38
7.1 Úvod	38
7.2 Předmět průzkumu a jeho cíle	38
7.3 Formulace hypotéz	39
7.4 Metodika	39

7. 5 Další zdroje a data	40
7. 6 Dotazníkové šetření na SOŠ, SOU a OU v České republice	41
7. 6. 1 Vyhodnocení stavů předčasných odchodů žáků	41
7. 6. 2 Vyhodnocení pořadí příčin předčasných odchodů	42
7. 6. 3 Chování škol při hrozícím odchodu žáka	49
7. 6. 3. 1 Jak řeší škola předčasný odchod žáka	50
7. 6. 3. 2 Sleduje škola, kam odcházejí žáci, kteří ji předčasně opouštějí?	52
7. 6. 3. 3 Další názory, podněty, poznámky, doplnění	54
7. 7 Shrnutí závěrů a ověření hypotéz	54
7. 8 Návrhy a doporučení a možných opatření k omezení předčasných odchodů žáků	63
7. 9 Seznam zkratk a vysvětlení odborných pojmů	69
8 Závěr	71
9 Literatura	72
10 Seznam příloh	74

příspěvek a rovněž není náhodně pouze záležitost odborníků – ředitelů škol, učitelů a dalších pedagogických pracovníků, psychologů, speciálních pedagogů, psychiatrií, terapeutů, sociologů atd., ale především rodičů, blízkých osobám a málokdy také veřejnosti. Neustálejší prevalence sociálně patologických jevů byla je i velkým bodem studia výchovy, a hlavně etické klauzury ve škole. Škola tak nemůže zcela odpovídat za oblast prevence. Po ročníku je ale druhým nejvýznamnějším výchovným prostředkem.

2. Cíl práce

Cílem práce je vytvořit materiál, který napuše problematika řízení práce ředitelů střední školy právě v oblasti prevence sociálně patologických jevů (dále jen SPJ), poskytně především praktický návod, jak se v tomto nelehkém úkolu vyrovnat a nabízí také příslušný rámec legislativy a důležitých dokumentů, vztahujících se k této oblasti naší země.

Úkolem výzkumné části práce je analyzovat stav, důvody a příčiny předčasných ukončení školní docházky na středních odborných školách (dále jen SOŠ), středních odborných učilištích (dále jen SOU) a odborných učilištích (dále jen OU) v České republice ve vztahu ke SPJ v naší společnosti. Tedy zjistit, zda a do jaké míry se tyto jevy na předčasných odchodech žáků v těchto typech středních škol podílí a jak je ovlivňují.

Na základě konkrétních zjištění pak navrhnou podněty, závady a opatření, které by společně vedly ke zřízení vhodné metodické situace, a to na úrovni školy, zřizovatelů, tj. ústředních středních škol samostatných. Doporučení, která budou měla ředitelé při své řídicí práci a sledování při řízení školy k lepšímu využívat.

1. Úvod

Základní rámec pro práci každé školy určuje školská politika státu. Ta stanovuje nejdůležitější strategické cíle a kompetence, stanovuje hlavní nosné myšlenky i hodnoty, které pak školy realizují ve svých vlastních koncepcích a programech. Dnešní škola v sobě spojuje celou řadu funkcí. Není to jen funkce vzdělávací a výchovná, ale také socializační, informační, integrační a personalizační. Je hned po rodině druhou nejdůležitější institucí, která pomáhá formovat osobnost každého člověka a může poměrně velmi významně ovlivnit jeho budoucnost a hlavně jeho začlenění do společnosti. To bezesporu vyžaduje také její maximální propojení s reálným životem.

V tomto kontextu je však důležité si uvědomit, že realizace preventivních strategií, přístupů a metod není rozhodně pouze záležitostí odborníků – ředitelů škol, učitelů a dalších pedagogických pracovníků, psychologů, speciálních pedagogů, psychiatrů, terapeutů, sociologů apod., ale především rodičů, zákonných zástupců, a tudíž celé veřejnosti. Nejúčinnější prevencí sociálně patologických jevů byla, je a vždycky bude vhodná výchova a kladné emoční klima v rodině. Škola tak nemůže zcela přijmout zodpovědnost za oblast prevence. Po rodině je ale druhým nejvýznamnějším výchovným prostředím.

2. Cíl práce

Cílem práce je vytvořit materiál, který mapuje problematiku řídicí práce ředitele střední školy právě v oblasti prevence sociálně patologických jevů (dále jen SPJ), poskytuje především praktický návod, jak se s tímto nelehkým úkolem vyrovnat, a nabízí také příslušný rámec legislativy a důležitých dokumentů, vztahujících se k této oblasti řídicí práce.

Úkolem výzkumné části pak je analyzovat stav, důvody a příčiny předčasného ukončování školní docházky na středních odborných školách (dále jen SOŠ), středních odborných učilištích (dále jen SOU) a odborných učilištích (dále jen OU) v České republice ve vazbě na SPJ v naší společnosti. Tedy zjistit, zda a do jaké míry se tyto jevy na předčasných odchodech žáků z těchto typů středních škol podílejí a jak je ovlivňují.

Na základě konkrétních zjištění pak sestavit podněty, návody a opatření, které by společně vedly ke zlepšení současné nedobré situace, a to na úrovni státu, zřizovatelů, obcí a samozřejmě středních škol samotných. Doporučení, která budou moci ředitelů při své řídicí práci a především při řízení změny k lepšímu využívat.

3. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – garant strategie státu v prevenci SPJ u dětí a mládeže.

Strategie prevence SPJ u dětí a mládeže v působnosti MŠMT je stanovena obvykle na tři až čtyři roky a vždy navazuje na výsledky, analýzy, cíle a hodnotový rámec té předchozí. Jejím základním principem je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti. Strategie prevence je v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihou, s Akčním plánem Evropské unie boje proti drogám, s Usnesením vlády ČR č. 1305 o Národní strategii protidrogové politiky na období 2005 - 2009, s Usnesením vlády ČR č. 393 ke Strategii prevence kriminality na léta 2005 - 2008 a dokumentem WHO Evropské zdraví 21 – Cíl 12 a s Usnesením vlády č. 1046 k Dlouhodobému programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky Zdraví pro všechny v 21. století. Strategie prevence sociálně patologických jevů je také plně v souladu se Standardy primární prevence. V oblasti protidrogové primární prevence bylo také ministerstvo usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni.

Jedná se především o ty oblasti, které se týkají změny vnitřního klimatu školy, vztahů žáků a pedagogů a vytváření klíčových kompetencí pro osobní život i budoucí uplatnění mladých lidí. Tento dokument je vždy zveřejněn kromě jiného i na webových stránkách MŠMT a každý ředitel školy do něj může kdykoliv nahlédnout.

V současné době je v platnosti „**Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008.**“ Ministerstvo v této oblasti plní několik důležitých úkolů. Jednak je to stanovování základních strategií v daných oblastech, stanovení priorit na budoucí období, podpora vytváření vazeb a struktury subjektů realizujících či spolupodílejících se na vytyčených prioritách a v neposlední řadě podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství.

V podmínkách současné informační revoluce patří mezi základní potřeby a dovednosti člověka zejména schopnost komunikace, schopnost týmové práce, dostatek sebedůvěry a dobrá odolnost vůči stresu. Nemalé části mladých lidí se nedaří z různých důvodů vyrovnat se přiměřeně a zodpovědně s osobními a sociálními požadavky, konflikty, školními problémy a různými náročnými životními situacemi. Zástupným řešením pak pro ně bývá užívání drog a alkoholu, záškoláctví, šikana, vandalismus a další formy nežádoucího chování spadající do oblasti SPJ.

Působení na mladou generaci musí mít charakter výchovně vzdělávací. Musí jít o proces vytváření a upevňování morálních hodnot, zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, o rozvoj dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebeustrukce, projevů agresivity a porušování zákona. I střední školství na sebe musí vzít povinnost poskytovat nabídku takových činností a podmínek, které vedou k získání potřebných sociálních dovedností. Musí ve zvýšené míře převzít i výchovnou roli, protože dnešní rodina v tomto směru mnohdy plní jen některé ze svých základních funkcí. Základními nástroji, které má pak ředitel školy k dispozici pro realizaci primární prevence, je minimální preventivní program a systematické vzdělávání pedagogů i zaměstnanců školy v této problematice.

MŠMT při koordinaci a realizaci preventivních aktivit spolupracuje se sítí koordinátorů a metodiků. Na úrovni škol a školských zařízení jsou to školní metodici prevence, tedy ředitelem školy pověřeni pedagogové. Tato práce však náleží jen zkušeným lidem, s erudicí, s přirozenou autoritou, se zájmem o tuto problematiku a s výbornými komunikačními dovednostmi. Zajištění takového úkolu vyžaduje ve školách systémovou a koordinovanou přípravu všech, kteří se na preventivních aktivitách podílejí, za což plně odpovídá ředitel školy nebo školského zařízení. Celou oblast školní prevence je pak nutné vnímat jako strukturovaný a otevřený systém, který ředitel školy vykonáváním všech svých základních manažerských funkcí spoluvytváří a také systematicky ovlivňuje.

Součástí dokumentu „Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti rezortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005- 2008“ je také **SWOT analýza, kterou MŠMT realizovalo ve spolupráci s krajskými školskými koordinátory prevence v letech 2003 – 2004** a zveřejnilo ji na svých webových stránkách. Z jejích výstupů je kromě jiného jasné, že za slabé stránky stávajícího systému lze na úrovních škol považovat především špatné podmínky práce ve školách a školských zařízeních, dále pak podceňování úrovně vzdělání školních metodiků prevence a v neposlední řadě i nedostatečnou motivaci pedagogů a managementu škol ke změně sociálního klimatu. Jedinou cestou, jak je možné tyto nedostatky odstranit nebo aspoň snížit na minimum, je zkvalitnění systému vzdělávání pedagogických pracovníků na všech úrovních školy v oblasti prevence a také lepší finanční ohodnocení jejich práce. Tato opatření by měla být v možnostech ředitelů středních škol.

4. Legislativní rámec pro problematiku prevence SPJ na středních školách v ČR.

Prevence SPJ v našem státě je ucelený systém jasně vymezený zákonnými normami, které povinnosti a pravomoci ředitele školy i ostatních zainteresovaných pracovníků přímo určují, stejně tak jako jeho cíle, obsah, formy i metody. Jeho garantem je MŠMT, které jej dále rozpracovává do podoby vyhlášek a metodických pokynů tak, aby se všichni účastníci v tomto systému správně orientovali a působili na mládež pokud možno jednotně a hlavně soustavně po celou dobu její školní docházky. A samozřejmě také na širokou veřejnost. Je to dáno nejen celkovým počtem dětí, žáků a studentů vzdělávajících se ve školách, ale také celkovou délkou působení školního prostředí na ně. Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří, se jen velmi obtížně napравuje v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblast prevence SPJ u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení školství, zvláště pak krajů a obcí.

4.1 Zákony

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Tento zákon je základní legislativní normou, kterou každý ředitel jakékoliv školy musí znát velice dobře. Oblast prevence a ochrany před sociálně patologickými jevy se zabývá v §29, odst.1, kde je uvedeno: „Školy a školská zařízení jsou při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb povinny přihlížet k základním fyziologickým potřebám dětí, žáků a studentů a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů“. A dále pak v §30 odst.1 písm.c), kde se říká: „Školní řád a vnitřní řád upravuje podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví, dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí“. V § 164 pak tento zákon přímo stanoví, o čem ředitel školy rozhoduje, za co všechno odpovídá, co má vytvářet a co zajišťuje.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

Z tohoto zákona vyplývá oznamovací povinnost školy. Podle něj je každý oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče (§ 7 odst.1) a orgány sociálně-právní ochrany pak na porušení povinnosti nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti (§7 odst. 2). Tento zákon zavazuje všechny školy bezodkladně oznamovat orgánům sociálně-právní

ochrany všechny skutečnosti, které naznačují, že děti zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo jiné návykové látky, páchají trestnou činností apod. (§ 6 odst. 1 písm. c).

V § 8 odst. 1 stanovuje: *“Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým podle zvláštních právních předpisů 7) přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv; tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.”*

§10 odst. 4 také říká: *„Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1, a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví. Při plnění povinností podle věty první a druhé se nelze dovolávat povinnosti zachovat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu 9a).“*

§53 pak obsahuje povinnosti státních orgánů, dalších právnických, fyzických a jiných pověřených osob. V odst. 1 bodu c) stanoví, že *„na výzvu orgánů sociálně-právní ochrany jsou další právnické osoby, zejména školy, školská, zdravotnická a jiná obdobná zařízení, povinni sdělit bezplatně údaje potřebné podle tohoto zákona pro poskytnutí sociálně-právní ochrany nebo pro účely rozhodování o vydání pověření, nebrání-li tomu zvláštní právní předpis. Povinnosti zachovávat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu 49a) se nelze dovolávat, jestliže mají být sděleny údaje o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o něj. Jde-li však o údaje týkající se zdravotního stavu vyžádané orgánem sociálně-právní ochrany, platí o úhradě zdravotních výkonů ve zdravotnickém zařízení zvláštní právní předpis. 50)“*

§ 59i v odst. 1 a 2 hovoří o sankcích pro právnické osoby, které se dopustí správního deliktu.

„(1) Právnická nebo podnikající fyzická osoba se jako zaměstnavatel, škola, školské, zdravotnické nebo jiné obdobné zařízení nebo jako pověřená osoba dopustí správního deliktu tím, že nesplní povinnost sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany nebo pro účely rozhodování o vydání pověření podle § 53 odst. 1.

(2) Za správní delikt podle odstavce 1 se uloží pokuta do 50 000 Kč“.

Otázku ohlašovací povinnosti dále vymezují v několika paragrafech zákony č. 140/1961 Sb., a zákon č. 141/1961 Sb.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, v platném znění.

Tato legislativní norma jasně říká, jak bude stát postupovat vůči osobám nezletilým, tedy mladším 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, ale které nejsou podle právního řádu České republiky trestně zodpovědné.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění.

Tento zákon hovoří kromě jiného o zanedbávání péče o povinnou školní docházku a ohrožování výchovy a vzdělávání nezletilých.

Zákon č. 94/1933 Sb., o rodině, v platném znění.

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, v platném znění.

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, v platném znění.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném znění.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění.

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, v platném znění.

4.2 Vyhlášky MŠMT, nařízení vlády

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Tato vyhláška definuje personální zajištění systému primární prevence na regionální úrovni a na úrovni škol a školských zařízení a rozsah a obsah standardní činnosti školských poradenských zařízení. Dále stanovuje, že realizace prevence SPJ je pro školy povinná a

koordinací tvorby a kontrolou realizace preventivního programu je ředitelem školy pověřen školní metodik prevence. V příloze č. 3 k této vyhlášce jsou také vyjmenovány všechny jeho standardní a koordinační činnosti .

V § 7, odst. 1 se uvádí: „Ředitel základní, střední a vyšší odborné školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchov, případně dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být zajišťováno i školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem“. Z odst. 2, písm. b) citují: „Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím potřebám žáků školy zaměřené na: primární prevenci sociálně patologických jevů“.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, v platném znění.

Tento dokument stanovuje kvalifikační podmínky pro jednotlivé pracovní pozice a výkon činností v oblasti primární prevence.

Vyhláška č. 73/2005., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška č. 74/2005., o zájmovém vzdělávání.

Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků.

4.3 Metodické pokyny MŠMT

Metodický pokyn 20 006/2007-51, k prevenci SPJ u dětí a mládeže.

Toto je velmi důležitý dokument pro práci školy v oblasti primární prevence SPJ, kterému by měl každý ředitel věnovat zvýšenou pozornost. Tento dokument jednak stanovuje kompetence MŠMT, odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu, krajského školského koordinátora prevence, okresního metodika preventivních aktivit, ředitele školy a školského zařízení, školního metodika prevence, ředitele pedagogicko psychologické poradny, ředitele střediska výchovné péče pro děti a mládež a ředitele diagnostického ústavu, tedy všech

jednotlivých institucí v systému primární prevence. Stanovuje také úlohu pedagogického pracovníka a vymezuje terminologii a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu.

Zároveň také definuje **Minimální preventivní program** (dále jen MPP) jako základní nástroj každé školy. Jedná se o průběžný program zaměřený na zdravý rozvoj osobnosti a sociální začlenění žáků, který povede k pozitivním změnám školního klimatu tak, aby minimalizoval kázeňské a výchovné problémy. MPP je pravidelně jednou ročně vyhodnocován, je sledována jeho účinnost, tedy dosažení stanovených cílů a průběh a efektivita jednotlivých aktivit.

V závěru doporučuje tento metodický pokyn postupy škol a školských zařízení při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže. Řediteli školy je zde v článku 4 odst.5 uložena celá řada aktivit . Cituji:

„Ředitel školy vytváří podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů zejména

- a) zabezpečením poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci sociálně patologických jevů,*
- b) koordinací tvorby, kontrolou realizace a pravidelným vyhodnocováním Minimálního preventivního programu a začleněním Školního preventivního programu do osnov a učebních plánů školního vzdělávacího programu školy,*
- c) řešením aktuálních problémů souvisejících s výskytem sociálně patologických jevů ve škole,*
- d) jmenováním školním metodikem prevence pedagogického pracovníka, který má pro výkon této činnosti odborné předpoklady, případně mu umožní studium k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů,*
- e) pro systematické další vzdělávání školního metodika v oblasti specifické primární prevence a pro činnost školního metodika s žáky a zákonnými zástupci ve škole,*
- f) podporou týmové spolupráce školního metodika, výchovného poradce, školního psychologa/školního speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy při přípravě, realizaci a vyhodnocování Minimálního preventivního programu,*
- g) spoluprací s metodikem prevence v PPP a s krajským školským koordinátorem prevence,*
- h) podporou aktivit příslušného obecního úřadu zaměřených na využívání volného času žáků se zřetelem k jejich zájmům a jejich možnostem a spoluprací se zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.“*

Nejbližším spolupracovníkem ředitele na jeho škole je v tomto systému **školní metodik prevence** (dále jen ŠMP), jehož standardní činnosti jsou vymezeny v příloze č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Je ředitelem školy jmenován a za svoji práci také hodnocen. Odměna metodikovi prevence za jeho práci je tedy plně v kompetenci ředitele školy.

Metodický pokyn 10 194/2002-14, k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

V tomto dokumentu je zakotvena dohoda ministerstva školství a ministerstva zdravotnictví k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. Z tohoto pokynu, článku II cituji:

„Způsob omlouvání nepřítomnosti, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů:

(1) Nepřítomnost nezletilého žáka základní a střední školy ve škole omlouvá v souladu s platnými právními předpisy zákonný zástupce žáka (popřípadě vychovatel domova mládeže), zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám.

(2) Základní a střední škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené zákonným zástupcem nezletilého žáka nebo omluvenky vystavené zletilým žákem, a to pouze v případě, že nepřítomnost žáka ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.“

V bodu (4) se pak dále říká: *„Ve zcela výjimečných, individuálně stanovených případech (především v případě časté nepřítomnosti žáka nasvědčující zanedbávání školní docházky) může škola požadovat jako součást omluvenky potvrzení ošetřujícího lékaře o nemoci žáka i v případě nepřítomnosti, která nedosahuje délky, uvedené v odstavci 2.“*

V praxi to vypadá tak, že absenci nezletilého skutečně omlouvá zákonný zástupce. Když má ale škola podezření na záškoláctví, nařídí písemně zákonnému zástupci, že veškerá absence ze zdravotních důvodů bude doložena kromě něj i lékařem. Ten toto nařízení předloží lékaři, který následně vystaví bezplatně příslušné potvrzení.

Metodický pokyn 14 423/99-22, k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance.

Metodický pokyn 28 275/2000-22, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.

5. Práce ředitele střední školy jako manažera v oblasti primární prevence SPJ a aplikace základních manažerských činností právě do této oblasti .

Pro práci každého řídicího pracovníka je nesmírně důležitá nejen dokonalá znalost všech oblastí řízení, ale i to, aby všem těmto oblastem byla věnována rovnoměrná pozornost. Jde o jejich koordinované sladění, které má ve svém důsledku přinést fungující celek, projevující se ve velmi dobrých výsledcích školy a její atmosféře. Poněvadž se jednotlivé oblasti navzájem podmiňují a prostupují, může podcenění jedné z nich zapříčinit vážné problémy v ostatních oblastech. O oblasti primární prevence to platí dvojnásob.

Školský management je specifickým systémem řízení, který v sobě zahrnuje řízení pedagogického procesu, řízení materiálních a finančních zdrojů, zjišťování potřeby vzdělávacích služeb, legislativní rámec vzdělávání, personální politiku a vedení lidí. Dobře prováděná řídicí práce a plnění úkolů vyplývajících ze zákona, vyžaduje podle Šupa (1998, s.7) řád a efektivitu. **Řád** jí dá ujasnění cílů a konkrétní, účelné plánování, které směřuje k jejich dosažení (určení koncepce, střednědobé či krátkodobé plánování, které uvážlivě hospodaří s pracovním vkladem spolupracovníků). **Efektivitu** pak v zásadě přinášejí dva zdroje. Jedním je účelně uplatněná a účinně prováděná **zpětná vazba**, realizovaná na základě kontrolní činnosti a také se zapojením dalších spolupracovníků, jimž je dáována kompetence a tedy i důvěra. Druhým je **motivace** lidí, která by měla zajistit především to, že přijmou vytčené cíle za vlastní. Z toho pak pramení osobní zájem na jejich splnění a usilování o dobrou kvalitu práce. Každý ředitel školy by si měl ujasnit sám pro sebe, jestli je víc manažer nebo lídr. Oblast primární prevence totiž vyžaduje spíše osobně angažovaného lídra než vedoucího - manažera. A lidí, kteří jsou schopni plnit obě role, je velice málo.

Jestliže budeme akceptovat tvrzení, že ředitel školy je vrcholový manažer, pak bychom měli dokázat implementovat jednotlivé manažerské činnosti také do problematiky jeho řídicí práce v oblasti primární prevence SPJ. Jedno z nejrozšířenějších členění řídicí práce obecně používají ve svých učebnicích managementu Američané Harold Koontz a Heinz Weihrich. Podle nich řízení tvoří tyto součásti:

- **Plánování**
- **Organizování**
- **Výběr a rozmístění spolupracovníků**
- **Vedení lidí**
- **Kontrola**

Všem těmto oblastem je společné, že jimi průběžně prostupuje **proces rozhodování**, který je v řídicí práci považován za nesmírně závažný. Fáze rozhodování v sobě zahrnuje tyto kroky (Jan Solfronk, 1994):

Sběr a analýza informací – co vše o daném problému mohu zjistit?

Vytyčení a formulace problému – co je vlastně problémem a je to skutečně problém?

Určení variant řešení – jakými způsoby lze situaci řešit?

Volba řešení a formulace rozhodnutí.

Kontrola realizace rozhodnutí – zpětná vazba, velmi důležitá v této činnosti.

5.1 Plánování

Říká se, že kdo neplánuje, plánuje svůj úpadek. Jedním z velmi důležitých momentů, které se podílejí na úplném nebo alespoň částečném odstranění SPJ je právě plánování. Je to tedy stanovení cílů a postupů k jejich dosažení. Jeho součástí je analýza současného stavu a jde tedy o rozhodování, co se má udělat a jak se to udělá.

Přehledně a názorně je problematika tvorby plánu obecně zpracována v publikaci Úvod do teorie a praxe školského managementu autorů F. Bacíka, J. Kalouse, J. Svobody (UK Praha, 1995). Jejich pojetí plánování lze vyjádřit čtyřmi základními otázkami:

1. Kde jsme teď?
2. Kam se chceme dostat?
3. Jak se tam dostaneme?
4. Jak se to daří realizovat?

5. 1. 1 Analýza výchozího stavu

Kde jsme teď?

Prvním krokem je analýza výchozího stavu, tedy konstatování, kde se momentálně škola nachází. Program musí být doslova „ušit na míru“ pro danou školu, vyplývá z její konkrétní situace a autoři programu ji musí proto také dokonale znát (složení žáků, jejich sociální prostředí, které negativní jevy se na škole konkrétně vyskytují, ve kterých třídách, jak jsou četné apod.). Je nutné provést kompletní rozbor výchozího stavu a ujasnit si jeho příznivé

a nepříznivé stránky. K tomu potřebuje ředitel školy samozřejmě dostatek informací a dat, které rozhodně nemůže získat sám. K jejich shromáždění musí vytvořit celý tým spolupracovníků, do jehož čela jmenuje koordinátora – školního metodika prevence.

Nástroje pro zjištění současného stavu (pro střední školy) by měly být standardizované a jako příklad mohou sloužit ty následující. Některé jsou opatřeny komentářem, bez něho jsou uvedeny ty, o kterých jsme se dozvěděli v rámci studia.

5. 1. 1. 1 **Techniky v rámci autoevaluace školy**

SWOT analýza

STEP analýza

5. 1. 1. 2 **Techniky pro diagnostiku třídních kolektivů**

Dotazník SORAD (Hrabal) včetně sociogramu – sociometrický ratingový dotazník, který sleduje oblíbenost a vliv jednotlivých žáků ve třídě. Nesmí být samonosný, ale slouží spíše jako doplnění dalších technik. Nefunguje bohužel tam, kde jsou narušené vztahy ve třídě, např. šikana (Příloha č. 3).

Dotazník CES – tento dotazník na zjišťování klimatu školní třídy upravil v roce 1998 prof. Mareš z amerického originálu. Autory původní verze jsou psycholog E. J. Trickett a psychiatr R. H. Moos (1973). Šlo však o dotazník velmi rozsáhlý (242 otázek), a tedy nepraktický pro použití ve školách. Přesto se osvědčil jako užitečný výzkumný nástroj. Australský autor B. J. Fraser vytvořil zkrácenou verzi pro učitele (1982) a ověřování v terénu ukázalo, že jde o verzi vhodnou pro školní praxi, která se používá v řadě zemí. Se svolením J. B. Fräsera přeložil dotazník do češtiny J. Lašek za spolupráce J. Mareše a tuto verzi oba ověřili (1991). Vypovídá hodně o vztahu učitel – žák a při necitlivém vyhodnocení a interpretaci může narušit vztahy mezi pedagogickými pracovníky na dlouhou dobu. Proto by s ním měl pracovat pouze proškolený a zasvěcený člověk. (Příloha č.4).

Dotazník DI – tento dotazník je vynikajícím nástrojem pro zjištění počátků narušení vztahů ve třídě (např.šikanování) či v sociální skupině, ale je potřeba jej **vyhodnotit v rámci počítačového programu**. Jeho autorem je Pavel Doležel (2002). Nesrovnává třídy, ale hodnotí povahu, inteligenci, zjev jednotlivce a také vypovídá, v jaké roli se jedinec momentálně cítí a v jaké by chtěl ve třídě být. Vzhledem k délce je vhodný spíše pro starší děti, tedy i středoškoláky.

Kontakt na autora: <http://mujweb.cz/www/paveldolezel> (Příloha č. 5).

Dotazník DSA – jde o dotazník sociální akceptace v sociální skupině, tedy i ve školní třídě. Je to velice dobrý nástroj, který lze používat pro starší děti až do 17 let, tedy vhodný i pro střední školu. Ukazuje, jak se jedinec ve třídě cítí, ale **vzhledem k odbornosti a náročnosti vyhodnocení patří do rukou psychologů** a je dobré požádat o jeho zadání a vyhodnocení pedagogicko - psychologickou poradnu (dále jen PPP). (Příloha č.6).

Dotazník B3 (Braun) – toto je podle mého mínění jeden z nejlepších dotazníků dostupných pro diagnostiku třídních kolektivů. Jeho autorem je **R. Braun** (obč. sdružení „AUDENDO“ při ZŠ Libčická 10, Praha 8), školní psycholog a odborník na poruchy chování u dětí. Lze jej použít od 4. třídy ZŠ až po maturanty a také pro různě stmelené či rozhádané kolektivy. Podmínkou správného vyhodnocení je přítomnost alespoň 80% žáků ve třídě při jeho zadávání. Výchovný poradce či třídní učitel jej může zadat sám, ale jeho správné vyhodnocení je natolik složité, že všude doporučuji absolvovat školení autora. Odměnou za investovaný čas a námahu pak bude vynikající diagnostický nástroj, se kterým může výchovný poradce seznámit kolegy učitele a nadále s ním intenzivně v rámci prevence pracovat. Tato technika nám při správném použití označí „sociometrické hvězdy“, „outsidery“ i tzv. „šedivé děti“, které je naprosto nutné zviditelnit, protože jinak ve třídě pouze přežívají a rekrutují se z nich potencionální psychiatričtí pacienti. (Příloha č. 7).

Kontakt na autora: braunr@volny.cz

5. 1. 1. 3 Techniky pro zjišťování přítomnosti SPJ ve škole

Dotazník na přítomnost drog ve třídě – výstupy tohoto dotazníku jsou pro školu naprosto zásadní, protože odkryjí současnou situaci v každé jednotlivé třídě školy. Tedy které drogy jsou žáky zneužívány a v jakém množství, jestli je na škole dealer apod. Každý ředitel školy by měl umět ve spolupráci s výchovným poradcem i metodikem prevence zjistit skutečnou situaci co do přítomnosti drog na své škole a učinit taková opatření, aby tento SPJ omezil na minimum. Příklad takového dotazníku je také uveden v přílohách. (Příloha č. 8).

Dotazník na přítomnost šikany (Michal Kolář) – (Příloha č. 9).

5. 1. 1. 4 Techniky pro zjišťování školního klimatu a kultury školy

Dotazník „Jaké to je být žákem této školy“ – ten si škola vypracuje sama podle svých potřeb. V příloze uvádím příklad, používaný na naší škole. (Příloha č. 10). Dostávají jej obvykle žáci posledních ročníků studijních i učebních oborů, protože už se na školu umějí podívat trošku s nadhledem a vážně.

Dotazník Kilmann – Saxtonovy kulturní mezery.

Dotazník na hodnocení školy z pohledu zaměstnanců.

Vhodnou kombinací a správným vyhodnocením těchto technik zjistíme skutečný stav a konkrétní přítomnost SPJ ve škole, stanovíme priority a také časový harmonogram pro jejich postupné odstraňování či omezování. Plán má být pomocníkem, a proto se s ním musí pracovat. Význam ztrácí tehdy, funguje-li jen jako formální splnění povinností pro kontrolní orgány. Na základě všech získaných informací se pak mohou stanovit jednotlivé okruhy problémů, které se školy přímo týkají a nemusíme plýtvat zbytečně energií tam, kde to momentálně není potřeba.

5. 1. 2 Filozofie a strategické cíle školy

Kam se chceme dostat?

S plánováním v oblasti primární prevence SPJ velmi úzce souvisí koncepce školy, jinak řečeno její filozofie, protože v obecné rovině vyjadřuje cíl, kam chceme školu dovést. To znamená vlastně odpověď na dvě základní otázky:

- Jaký má být absolvent školy?
- Jaká má být škola sama o sobě?

Filozofií školy může být např. to, že chce vychovat zdravě sebevědomého žáka, který dokáže slušně vyjádřit a zdůvodnit svoje názory a tím se aktivně zapojit do života společnosti. Mladého člověka, který dále dokáže komunikovat, týmově pracovat a je odolný vůči stresu. Nejdůležitější cílovou kompetencí je pak bezesporu přijetí jeho vlastní odpovědnosti za svůj život a získání takových dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebedestrukce, projevů agresivity a porušování zákona. Rodiče (případně zákonní zástupci) a škola nesmějí být protivníci, ale partneři zainteresovaní na společném velkém a složitém úkolu – výchově a vzdělání mladého člověka. Aby tyto cíle mohly být naplněny, musí se škola stát otevřeným prostředím, založeným na demokratických principech, kde vládne důvěra, otevřenost, jasně nastavená pravidla a zároveň psychologické bezpečí.

Důležitým krokem je tedy **stanovení cílů**. Tyto cíle bývají obvykle krátkodobé (jeden školní rok) nebo střednědobé (studijní cyklus jednotlivých oborů vzdělání, tedy dva, tři nebo čtyři roky). Vedení školy si musí realisticky ujasnit, které kvality současného stavu chce udržet a které nekvality odstranit zcela nebo alespoň zčásti. Jednoznačně by mělo jít

o výsledky týmové práce, kde ředitel školy vytváří podmínky pro realizační tým, určuje kritéria kvality jednotlivých součástí MPP, posuzuje jejich realizovatelnost z hlediska financí, soulad s platnou legislativou a prezentaci směrem k veřejnosti, tedy medializaci. Ne všechny cíle se dají splnit hned, ale je nezbytné jejich dosahování systematicky a zodpovědně řídit. Pro příklad jsou uvedeny některé možné cíle:

- pokusit se změnit postoj žáků, kteří užívají drogy pouze příležitostně,
- pokusit se zlepšit informovanost a kontakt s rodiči žáků,
- 67 % žáků školy kouří, cílem tedy je snížit toto procento na minimum,
- žáci si stěžují na špatnou komunikaci s učiteli, tedy je třeba to napravit,
- ve škole se objevila šikana – cílem je způsob rychlého a účinného řešení,
- učitelé nevědí, jak se chovat v konkrétních situacích (když třeba zadrží omamnou látku), je nutné nastavit jasná pravidla a proškolit je apod.

5.2 Organizování

Jak se tam dostaneme?

„Organizace je prostředkem k dosažení cíle, ne cílem sama o sobě.“

(Peter F. Drucker)

Podle publikace Management (Vodáček -Vodáčková, 1994, s. 85) jsou organizační struktury „*formou sdružování činností i lidí pro zabezpečování úkolů organizování*“. Organizování zajišťuje plnění plánovaných cílů a záměrů školy, využívá kvalifikace, aprobace a specializace svých učitelů, koordinuje jak činnosti, tak vztahy mezi lidmi a v neposlední řadě vymezuje pravomoci a zodpovědnost pracovníků.

V oblasti primární prevence je potřeba nezapomínat především na **neformální organizační struktury**, které vznikají na základě společných zájmů a přátelství pracovníků školy a silně ovlivňují spokojenost, motivaci k práci, morálku a chování. Jejich podcenění ředitelem může mít kritické následky nejen pro něj, ale negativně ovlivnit i výsledky práce a image celé školy.

5.2.1 Minimální preventivní program jako nejdůležitější koncepční materiál a základní stavební kámen primární prevence na škole.

Základním koncepčním materiálem školy a východiskem pro veškerou práci v oblasti primární prevence je přijatý Minimální preventivní program. Znalost práce školy a její úrovně v rozličných oblastech, tedy i v oblasti primární prevence SPJ, by řediteli školy měla pomoci

ujasnit si, které cíle formulované v MPP si zaslouží v podmínkách jeho školy zvýšenou pozornost. Při tvorbě MPP je především třeba se zamyslet nad tím, jaký problém má pomoci řešit. Je tím problémem našich mladistvých kouření, alkohol, zneužívání drog, promiskuita, kriminalita apod. nebo je to pouze následek jejich života v citovém zanedbání, v nudě, s velice nízkým sebehodnocením, nepochopením ze strany dospělých, kteří na ně jednoduše nemají čas, v nedostatku finančních prostředků rodin na zaplacení zájmových kroužků apod.? Tady je naprosto bezpodmínečně nutná právě jednotná filozofie školy, kterou přijmou za svou všichni její zaměstnanci (nebo aspoň jejich valná většina) a v ideálním případě i rodičovská veřejnost. Povinností rodičů a školy je posilovat sociální imunitní systém mladého člověka, pomáhat mu najít sama sebe, své místo ve společnosti, odkrýt pravé hodnoty lidského života. Je naší povinností to dělat a je povinností celé naší společnosti nám k tomu všestranně vytvářet podmínky.

5. 2. 1. 1 Hlavní zásady MPP

Je také důležité stanovit hlavní zásady, které tvorbu MPP provázejí, zaručují jeho kvalitu a jsou také předpokladem pro jeho účinnost. Toto jsou například některé z nich:

- má-li být program účinný, musí být postaven nejlépe na celé jedno studijní období (3 nebo 4 roky) a musí zahrnovat všechny vrstevnické skupiny,
- musí působit na žáky soustavně a intenzivně, to znamená, že dochází k propojení výuky a mimoškolních aktivit, a program tak prochází napříč školou,
- zahrnuje co největší počet žáků, ale musí být zároveň diferencovaný pro různé skupiny (např. kuřáci x nekuřáci) i pro různá zjištění (např. 42 % žáků školy kouří marihuanu),
- musí splňovat požadavek jednotného působení na žáky, ale i jejich rodiče ze strany všech zainteresovaných pracovníků školy. S koncepcí školy se musí všichni ztotožnit, aby měla práce vůbec smysl. „Jít příkladem“ tady platí doslova,
- musí splňovat zásadu dobrovolnosti. Nabídka akcí a aktivit by měla být dostatečně široká, aby si každý, jak žáci, tak pedagogičtí pracovníci, našel svoje uplatnění. Celý školní rok musí být vyplněn akcemi, z nichž si každý vybere (aktivita sportovní, kulturní, kreativní, výtvarné, hudební, dramatické apod.),
- měl by zahrnovat, pokud je to možné, i zásadu vlastních zdrojů pro práci s dětmi. Všechny aktivity provádějí lidé, kteří do školy patří, lidé z vnějšku se zapojují co nejméně a když, tak až v určité etapě,

- jednorázové akce typu besed a výchovných přednášek tak, jak jsme na ně byli zvyklí v minulých letech, sice mohou mít svůj smysl (v případě že jsou skutečně kvalitní, a to dopředu bohužel nikdy nevíme), ale v žádném případě nemohou být rozhodující,
- musí být jasně stanovené cíle a zároveň kritéria hodnocení efektivity programu,
- MPP musí být postaven na bázi zážitkové pedagogiky, psychologie a praktických cvičení.

5.2.1.2 Struktura MPP

V souladu s metodickým pokynem MŠMT 20 006/2007-51

1. Úvod

Výchozí teze programu, problematika SPJ a její dopad na žáky konkrétní školy, nutnost komplexního působení na děti, legislativní zakotvení problematiky atd. Dále je zde třeba uvést garanta programu, případně supervizora (nejlépe externista – odborník) a také realizátory jednotlivých složek programu. Musí zde být také stanoven termín platnosti MPP.

2. Popis současného stavu (především pro zamýšlené granty)

Jaké tradice má škola v oblasti primární prevence, stav informovanosti žáků, učitelů, rodičů, výskyt SPJ dosud, aktivity žáků a efekt, znalost a dostupnost odborných publikací (např. školní knihovna, či knihovna výchovného poradce a metodika prevence), videotéka, názorová hladina o sociálně-patologických jevech na škole, apod.

3. Populace určení

Např. mladiství od 15 do 20 let. Vhodné je specifikovat populaci, např. sídlištní, sociálně slabá apod.

4. Koncepce školy v primární prevenci (hlavní část MPP)

Které priority vidí škola, která hlavní motta škola dala, jaké formy činnosti byly zvoleny. Patří sem též potenciál školy (vyškolení pedagogové, rozdělení kompetencí). Dále pak koncepce sleduje kupříkladu tyto linie:

- studijní selhávání (SPU, atd.),
- poruchy chování (se kterými odborníky škola spolupracuje), včetně experimentů,
- sexuální výchova,

- harmonizace rozvoje žákovy osobnosti,
- výchova k právnímu a etickému vědomí,
- mimoškolní aktivity apod.

5. Rozpracování

Sem patří rozdělení působení podle jednotlivých oborů či ročníků např. v těchto bodech: ve vyučovacích předmětech, v působení třídního učitele a učitele odborného výcviku, v působení výchovného poradce, školního psychologa atd., v primárně preventivních blocích, besedách s odborníky, v návštěvách akcí s tematikou prevence (např. film, divadlo, komponované pořady aj.), nabídka volnočasových aktivit (posilovna, kroužky). Ve všech těchto součástech je třeba akcentovat pravidla zdravého životního stylu.

6. Linie působení

Žáci – jaké formy práce škola zvolila (besedy, filmy, akce, schránky důvěry apod.)

Učitelé – pravidelné informování, konkrétní participace na MPP, další vzdělávání, systém komunikace a předávání informací, atd.

Rodiče – způsob informování, besedy, poradenství, účast na školních akcích.

7. Seznam přizvaných odborníků

Zařazení různých besed do MPP (sexuolog, etoped, sociální kurátor, odborník na toxikologii, odléčený toxikoman, streetworker, HIV pozitivní pacient, kriminalista, pracovník linky důvěry, odborník na sekty atd. Je dobré si rozmyslet a jasně naplánovat, kdy a jakou formou takové besedy uskutečnit.

8. Materiálně-technické zázemí

Seznam potřebných pomůcek, bulletinů, literatury, filmů apod.

9. Kalendář

Tady je dobré z rozpracování MPP vytáhnout rozdělení aktivit po jednotlivých měsících a přiložit k němu jako samostatnou přílohu.

10. Měření efektivity primární prevence ve škole

Zvolené nástroje na měření efektivity, zpětnovazební mechanismy, výhled na další období.

11. Rozpočet

Specifikace potřebných nákladů na primární prevenci a uvedení případných zdrojů.

5. 2. 1. 3 Obsah MPP

Obsahem MPP jsou různorodé aktivity, které škola zorganizuje a jejichž úkolem je podporovat zdravý životní styl, rozvíjet sebezpoznaní, sociální vztahy, profesionální i zájmovou orientaci, posilovat jejich zdravé sebevědomí a korigovat to přeměřené. Probíhají po celý školní rok, procházejí jak výukou, tak mimoškolní činností, jsou samozřejmě dobrovolné a zahrnují různé oblasti (sportovní, kulturní, výtvarnou, hudební apod.), ze kterých si každý rozhodně může vybrat. Pro příklad některé uvádím:

- úvodní adaptační kurzy pro studenty a učně 1. ročníků,
- následné adaptační kurzy pro zájemce,
- letní vodácký tábor,
- školní výlety jednotlivých tříd,
- kulturní vyžití žáků,
- sportovní vyžití žáků,
- výchovné besedy a přednášky,
- zařazení aktuálních společenských témat sociálně patologického charakteru do výuky,
- schránky důvěry a samostatné pracoviště výchovného poradce a metodika prevence.

5. 2. 1. 4 Finanční zajištění MPP

Největším problémem, jako i obecně ve školství, je problém finančních zdrojů. Veškeré snahy, programy, plány a jejich realizování je bohužel limitováno omezenými finančními prostředky. Uvažovat o výběru preventivního programu, realizovaného právnickou nebo fyzickou osobou je často mimo realitu. V převážné míře si tak školy musí pomoci samy. K financování akcí v rámci MPP lze použít několika možných zdrojů:

- z rozpočtu školy,
- z příspěvků rodičů,
- z finančních prostředků získaných pomocí grantů,
- ze sponzorských darů,
- z prostředků občanského sdružení, založeného za tím účelem při škole, apod.

5. 2. 2 Školní řád

Školní řád je bezpochyby velmi důležitou interní právní normou, která upravuje chod školy a určuje pravidla pro chování a jednání žáků, ve vymezených oblastech i rodičů a zákonných zástupců. Pokrývá všechny důležité oblasti v činnosti školy. Má významnou úlohu ve výchově žáků k občanství, ovlivňuje přístup učitelů k výchově a jeho formulace by měly zakládat demokratické vztahy, to znamená, že by v něm měly být zakotveny nejen povinnosti, ale také práva. Je to jeden z nejdůležitějších dokumentů a při správné formulaci pomáhá velice výrazně omezit konfliktní situace na škole. Dokonce může zakládat i právo školy hodnotit chování žáka na veřejnosti. Jestliže totiž stát dává škole ze zákona povinnost vychovat ze žáka řádného občana naší vlasti, měla by mít škola logicky také zákonné právo chování svého žáka na veřejnosti hodnotit, protože právě to není v žádném případě jeho soukromou věcí. A nejde samozřejmě jen o negativní jevy, ale i o příkladné projevy chování. Žák by měl být podle školního řádu přímo zodpovědný za své studijní výsledky a chování. Žáci střední školy i jejich rodiče či zákonní zástupci by měli být se školním řádem seznámeni prokazatelně proti podpisu hned na samém začátku studia, a to velice podrobně a důkladně. Měl by být neustále dostupný na webových stránkách školy, v každé třídě a pedagogický sbor v čele s ředitelem by měl vyžadovat jeho dodržování velice důsledně a jednotně.

A ještě jedna věc stojí za pozornost. Vzhledem k neustále se zvyšujícímu výskytu a zneužívání omamných psychotropních látek mezi středoškolskou mládeží je dobré získat hned na počátku školního roku jakýsi „generální souhlas rodičů“ s testováním na přítomnost těchto látek u jejich dítěte, v případě potřeby až do doby jeho zletilosti. Daří se to tehdy, když na základě anonymního testování v každé třídě (provede osobně metodik prevence) rodiče z výsledků zjistí, že to je skutečně problém. Metodik prevence (nejlépe spolu s ředitelem školy) je třeba na prvních rodičovských schůzkách vhodnou formou s konkrétní situací ve třídě seznámit a po zodpovězení případných dotazů je o tento souhlas požádat. Velice výrazně to zjednodušuje postup školy při zadržení drog či přistižení žáka pod jejich vlivem. Školní řád pak jasně řeší případné sankce.

Vztah školy a rodičů nebo zákonných zástupců je vztah na našich SOŠ, SOU a OU asi nejproblematičtější. Jednak proto, že sami rodiče patří mnohdy do sociálně slabších vrstev společnosti, jejich vzdělání bývá nižší a někteří přímo patří k problémové skupině obyvatelstva. Mnoho dětí vyrůstá v neúplných rodinách a složitých materiálních i sociálních podmínkách. A hlavně, rodiče ve škole nevidí svého partnera, ale přímo protivníka. Spolupráce s nimi je pak omezena pouze na rodičovské schůzky, kde ve valné většině našich

škol sedí rodiče v lavicích jako žáci a učitel od katedry informuje o kvalitách třídy. Téměř všichni z nás to zažili nebo právě zažívají a přiznejme si, že dobrý pocit to není. Často si skutečně připadáme jako ty děti, obzvláště tehdy, když informace o naší ratolesti není zrovna pozitivní. To je samozřejmě všechno špatně, ale co s tím?

Na naší škole se osvědčil naprosto jednoduchý model netradičně pojatých prvních třídních schůzek pro 1. ročník, kdy třídní učitel s pomocí žáků vytvoří po skončení vyučování z lavic obdélník, připraví kávu, čaj (náklady mu může uhradit škola), skleničky si půjčí ze školní kuchyně a varnou konvici z kabinetu. Na tabuli pak napíše přivítání a informaci, že káva i čaj jsou volně k dispozici a posléze přichází do vstřícně naladěného prostředí plného očekávání, cože se to vlastně bude dít. Okamžitě se „sníží“ na úroveň rodičů tím, že usedne mezi ně a seznámí je se základní filozofií školy. V případě, že si škola skutečně za tímto přesvědčením stojí, a to rodiče velmi brzy zjistí, je vyhráno a rodiče se nebojí zavolat, přijít a poradit se.

Problémem zůstává, že ti nejpotřebnější na rodičovské schůzky zpravidla nechodí. Na jednání do školy se ale díky problémům svého dítěte dostavit někdy musí (dnes už existují dostatečně silné argumenty) a pak je zase jen na nás, jak dokážeme eliminovat na minimum to nepříjemné a nahradit jej vstřícným přístupem, věcností, radou jak z dané situace ven a ochotou pomoci. Někdy to jde opravdu těžce, ale pouze trestat je sice jednoduché, nicméně mnohdy kontraproduktivní. Někdy je to samozřejmě nutné, ale až po vyčerpání všech jiných možností a cest. Tradicí se na naší škole stalo také to, že se ředitel, výchovný poradce a také metodik prevence postupně představí při prvních třídních schůzkách rodičům ve všech třídách prvního ročníku a seznámí se tak s nimi osobně ještě dříve, než jakékoliv problémy nastanou.

5. 2. 3 Pozitivní ovlivňování klimatu a prostředí školy

Vstoupíte do školy nebo do třídy a okamžitě na vás začíná působit její prostředí. Může vás zaujmout, potěšit, povzbudit nebo také okamžitě otrávit. Hovoříte s lidmi a cítíte se bezpečně nebo nejistě. Máte chuť s nimi pobýt nebo rychle odejít pryč. Jste-li učitel či žák, působí na vás školní klima každý den. Je jednou z hlavních příčin, proč děti i dospělí chodí do školy rádi nebo neradi. Co to tedy klima školy vůbec je?

Podle Pedagogického slovníku je klima školy „*Sociálně-psychologická proměnná, která vyjadřuje kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, jež fungují v dané škole...*“ (Průcha, 1995). Školní klima působí na žáky, učitele, další zaměstnance, rodiče,

vlastně na každého, kdo do školy vstoupí. A všechny tyto osoby se také více či méně podílejí na jeho vytváření. Těžiště školního klimatu leží nepochybně v oblasti mezilidských vztahů. Jen z pouhé procházky školními chodbami lze poznat mnohé. Vzhled školních chodeb a tříd často až překvapivě silně koresponduje s tím, co se v nich při vyučování a o přestávkách děje. Chceme-li, aby naši žáci byli takoví, jací by podle nás měli být (dosad'te si, co chcete: samostatní, aktivní, zodpovědní, pravdomluvní, aktivní atd.), jednejme s nimi, jakoby takoví byli. Dokážeme-li to, účinek se po nějaké době určitě dostaví.

Klima školy by mělo být také velmi otevřené. Umožňovat rodičům přístup do školy kdykoliv, když o to projeví zájem. Rodiče i škola jsou skutečně partneři, kteří hrají velmi významnou úlohu ve výchově dětí. Tyto úlohy však nejsou totožné, a proto je zcela na místě vzájemný respekt. Rodiče obvykle nejsou odborníky v oblasti vzdělávání. Své názory opírají o svou vlastní dávnou zkušenost, případně o populárně naučné články v tisku. Je úkolem učitelů seznamovat rodiče s nejnovějšími poznatky a trendy z oblasti pedagogiky, dementovat různé mýty a polopravdy (ale: jsme na to my skutečně dostatečně odborně vzděláni?). Zajímavě pojaté třídní schůzky, poutavé nástěnky, informační brožury, které mohou doma v klidu pročíst, místní tisk, pozvání na různé akce školy - tam všude můžeme na rodiče působit a ovlivňovat tak jejich postoj a vztah k naší škole. I zde platí přímá úměra. Čím otevřenější k rodičovské veřejnosti budeme, tím lepší výsledky bude naše snažení mít.

Změna školního klimatu je však dlouhodobá záležitost, na které musí zapracovat skutečně všichni.

5. 3. Personalistika

Personálním zajištěním se rozumí správný výběr kvalitních pracovníků pro oblast primární prevence. Úkolem ředitele je postarat se o jejich rozmístění, využití podle předpokladů a potřeb školy, jejich objektivní zhodnocení a kvalifikační vývoj. Práce ředitele v oblasti personalistiky se dá rozdělit podle Sedláčkové (1996, s.7-8) do čtyř okruhů.

5. 3. 1 Příprava a výběr pracovníků:

Ředitel školy musí aktivně vyhledávat a vybírat skutečně kvalitní pedagogy a být připraven řešit situaci jak nedostatku, tak nadbytku pracovníků (propouštění). Vybudovat skutečně kvalitní pedagogický tým nelze ze dne na den, ale je to základ úspěchu nebo neúspěchu školy ve všech oblastech její práce. Ředitel školy by měl být schopen v rámci řízení změny k lepšímu dělat i nepopulární opatření a rozejít se včas s lidmi, kteří nesplňují jeho představu kvalitní pedagogické práce a nechtějí se s filozofií školy ztotožnit. Pokud

není sám ředitel odborníkem a iniciátorem kvalitativních změn v oblasti prevence a ochrany proti SPJ, musí sestavit tým erudovaných spolupracovníků a dát na jejich doporučení a stanoviska.

Vytváření pracovních skupin a týmů patří podle Černíkové (2004, s. 31) mezi základní prvky organizování. Podmínkou úspěšné týmové práce je co nejefektivnější využití individuálních schopností jednotlivých členů týmu. Každý pedagog je ale na svém pracovišti členem několika týmů. Tím nezákladnějším je školní třída. Tady je potřeba zdůraznit roli třídních učitelů a ve středním odborném školství i učitelů odborného výcviku, případně i vychovatelů na domovech mládeže. Ti všichni přicházejí denně do kontaktu se žáky a jejich úzká spolupráce a komunikace je naprosto nezbytná. Tito lidé také denně pracují s nejrůznějšími formami preventivních aktivit.

Kvalita takového preventivního týmu na škole pak je doslova přímo úměrná podpoře a angažovanosti ze strany ředitele školy. Ten by měl být příkladem potřebných vlastností pro týmovou práci a vyžadovat a podporovat takové chování i u druhých. To je často velký problém, protože mnozí učitelé neumějí nebo nechtějí v týmech pracovat. Ředitel zadává úkoly, témata k diskusi, které se účastní aktivně a nebo jen v roli pozorovatele, přesvědčuje, vysvětluje, vytváří podmínky a vyžaduje pak hlavně také výstupy z práce týmu.

Nejdůležitějšími součástmi týmu v oblasti primární prevence jsou kromě ředitele školy také školní metodik prevence, výchovný poradce a pro každou jednotlivou třídu pak také třídní učitel, případně učitel odborného výcviku a vychovatel na domově mládeže.

Školní prostředí podléhá neustálým změnám, vyvíjí se, a proto je nutné neustále rozšiřovat kvalifikaci všech, kteří v něm pracují. Má-li školní metodik prevence efektivně působit ve prospěch žáka, musí pracovat v systému, který mu to umožní a musí si osvojovat, rozvíjet a doplňovat své profesní dovednosti. Odborné a sociální dovednosti všech pedagogických pracovníků jsou bezpochyby významnou součástí profesních kompetencí.

5.3.1.1 Školní metodik prevence

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků stanovuje mimo jiné kvalifikační podmínky pro výkon činností v oblasti primární prevence. V § 9 v odst. 1 označuje prevenci SPJ jako jednu ze specializovaných činností a v odst. 2 pak stanovuje: „*Studium v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin se ukončuje obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí. Po jejím úspěšném složení získává absolvent osvědčení.*“

Konkrétní náplň činnosti školního metodika prevence je pak dána vyhláškou č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Při vyhledávání a výběru vhodného člověka pro tuto funkci musí mít ředitel školy také na paměti časového hledisko. Tento post musí zastávat pouze ten, kdo bude garantovat kontinuitu práce a ve své pozici setrvá delší dobu. Měl by to být člověk s přirozenou autoritou u žáků, se kterým se děti nebojí komunikovat a má jejich důvěru. Musí to být člověk s kladným emočním vztahem právě ke skupině problémových dětí a schopný pevného řízení, založeného především na důslednosti. Musí umět komunikovat nejen se žáky, ale také s vedením školy, s rodiči, pomáhajícími institucemi, kontrolními orgány apod. Měl by dobře znát legislativní rámec a orientovat se v jeho změnách. Velkou výhodou je, když mezi jeho základní vlastnosti bude patřit kreativita a důslednost. V neposlední řadě musí mít přehled a být informovaný právě o SPJ v naší společnosti a jejich příčinách. A najít takového člověka, to je pro ředitele školy úkol skutečně nelehký.

5. 3. 2 Rozvoj a hodnocení pracovníků:

V případě, že se řediteli školy podaří získat kvalifikovaného a po všech stránkách kvalitního člověka pro tuto práci, měl by jeho uvedení do funkce spojit s velkou mírou delegování a umožnit mu neustálý profesní růst. Dobrá škola má určitě zpracovaný systém dalšího vzdělávání svých pracovníků, ŠMP nevyjímaje. Měl by ho podrobně seznámit s jeho povinnostmi a také se způsobem a metodami práce školy. Dobrý ředitel má vytvořený vnitřní kontrolní a hodnotící systém, který je pak také poměrně silným motivačním stimulem. Měl by také vědět, v čem je každý jeho pedagogický pracovník dobrý, co ho baví a co skutečně umí, a této znalosti bezesbýtku využít. Jedině pak má jistotu, že tento člověk bude pracovat dobře a s chutí.

5. 3. 3 Odměňování a zabezpečení pracovníků:

V kritériích pro odměňování je pak dobré respektovat efekt výsledku činnosti, protože nízká odměna může vést k fluktuaci a vysoká naopak ke stagnaci a sebeuspokojení. Kromě toho musí ředitel školy dbát o podmínky k práci jednotlivých aktérů systému primární prevence a zajistit potřebné materiálně technické vybavení, odbornou literaturu, vybavení pro volnočasové aktivity apod.

Odměňování ŠMP je samozřejmě vázáno na splnění kvalifikačních předpokladů stanovených vyhláškou 317/2005 Sb. Zákon 262/2006 Sb., zákoník práce stanoví v § 133 specializační příplatek pedagogického pracovníka: „*Pedagogickému pracovníkovi, který vedle*

přímé pedagogické činnosti, vykonává také specializované činnosti, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1000 až 2000 Kč měsíčně". V souvislosti s ohodnocením kvalitní práce školního metodika prevence může ředitel školy využít i možnosti udělení mimořádných odměn za určité období jeho práce nebo i jednorázově, např. za organizaci mimořádně úspěšné akce.

5. 3. 4. Zaměstnanecké vztahy:

Vztah ředitel školy – metodik prevence považuji za naprosto zásadní a měl by být jasně vymezen (raději i písemně) hned při jeho jmenování do funkce. Ještě mnoho učitelů získává bohužel tuto funkci byrokraticky příkazem ředitele a dost dobře si neuvědomuje, k čemu vlastně, byť nedobrovolně, dává souhlas. Často se pak dostává do konfliktu s vedením školy, které odmítá respektovat jeho pravomoci, nezve jej na důležitá jednání a mnohdy pouze direktivně oznámí rozhodnutí (např. podmíněčné vyloučení dítěte ze školy). Přitom školní metodik prevence za svoji práci řediteli školy odpovídá a zároveň by měl být nedílnou součástí systému primární prevence. Tuto skutečnost však pořád ještě mnoho ředitelů středních škol nerespektuje.

Vztah metodik prevence – výchovný poradce je jedním z nejužších vztahů, který ve školní komunikační síti existuje. Na některých školách je výchovný poradce a metodik prevence tatáž osoba, i když nadřazeným orgánům se to nelíbí. Náplň práce obou těchto funkcí je ale natolik příbuzná, že nepřesahuje-li počet žáků školy 300 dětí, je spojení obou funkcí ideálním řešením. Především pro neustálý přehled a maximální koordinaci všech aktivit. Nutná je pak také aktivita a spolupráce ostatních kolegů.

Vztah metodik prevence - kolega učitel nebo vychovatel je dalším důležitým pilířem kvalitní práce školy. Naprosto rozhodující je tady skutečnost, zda metodika kolegové respektují a zda je i pro ně přirozenou oporou a také autoritou. Školního metodika prevence skutečně nemůže dělat každý a zde to platí dvojnásob. Zkušenosti jsou sice velmi důležité, ale za mnohem důležitější považuji cit, intuici a zapálení pro věc. Zkušenosti se s praxí a dalším vzděláváním dostaví. Je ale opravdu potřeba, aby byl budoucí metodik v kolektivu svých spolupracovníků když ne přímo oblíbený, tak aspoň uznávaný a respektovaný. Jinak se jeho práce bude míjet účinkem. Na středních odborných učilištích a odborných učilištích je také potřeba vytvořit jakési „pedagogické dvojky nebo trojky“, tj. třídní učitel – učitel odborného výcviku - případně ještě vychovatel, které se vzájemně pravidelně informují o svých svěřencích (nejen na pedagogických radách) a sledují soustavně především problematické

jedince. Vzniklý problém pak společně okamžitě a důsledně řeší, často za přímé účasti školního metodika prevence.

Pro ředitele školy, v případě že má skutečný zájem o její správné personální zabezpečení, je tedy nejdůležitější nepodceňovat personální práci, při výběru jednotlivých pracovníků vycházet z vlastní aktivity a nečekat, že kvalitní učitelé se přihlásí sami a v neposlední řadě si uvědomit důležitost dalšího vzdělávání a rozvoje každého jednotlivce. Žádná kvalitní instituce (a zejména škola) si nemůže dovolit ponechat vzdělávání na libovůli pracovníků.

5. 4 Vedení lidí

Smyslem vedení lidí není pouze zastávání řídicí funkce, ale především schopnost motivovat ostatní spolupracovníky a vytvářet atmosféru vstřícné spolupráce. Ředitel školy si musí být vědom toho, že právě vedení spolupracovníků a jeho metody jsou označovány jako největší problém vedoucích pracovníků. Proto je nutné zabývat se touto oblastí dostatečně pozorně. Lidský potenciál je považován za největší bohatství dobrých firem, tedy i školy. „*Manažer je především vedoucím kolektivu spolupracovníků. Svou znalostí metod vedení a motivace lidí zhodnocuje pro organizaci jejich schopnosti, znalosti, dovednosti a užitečné návyky a usměrňuje jejich další profesní a kvalifikační rozvoj*“ (Vodáček – Vodáčková 2006, s.118).

5. 4. 1 Základní metody vedení lidí:

Základní metody vedení lidí, které jsou vhodné k využití při řízení školy jsou podle Sedláčkové (1996, s. 9) tyto:

Metody tvůrčího myšlení – brainstorming a panelová diskuse

Jsou využitelné na všech úrovních při řešení a nacházení způsobů řešení různých problémů, jejich prostřednictvím lze získat široké spektrum názorů. Je třeba je ale zařazovat jako běžnou součást vedení, nejen jako východisko z nouze. Významná pak je samozřejmě spoluúčast všech pracovníků na řízení, což bývá i silně motivující.

Metody vedení spolupracovníků

Vedení informacemi je založeno na kvalitě informačního systému školy. Dále je možné **vedení samostatností**. Při **vedení obohacováním** je využíváno delegování pravomocí a odpovědností, vytváření prostoru pro samostatné myšlení. **Vedení rozšiřováním pracovní způsobilosti** zahrnuje kvalitní vzdělávání, rozšiřování kvalifikací, aprobací, umožňující universálnější využití pracovníků.

J. Stýblo v knize *Personální management* (1994, s.63) uvádí styl vedení, který nazývá **inspirační** a jehož základními rysy jsou optimismus, schopnost přijímat názory a akceptovat lidi, trpělivost (lidem je třeba dopřát čas), schopnost uvědomit si hodnoty odměny pro lidi (vcítit se do jejich myšlení a cítění), znalost struktury hodnot, cílů a zájmů (vede k účelnému chování a jednání) a také vize, to znamená schopnost dívat se do budoucna a vyhledávat nové podněty.

5.4.2 Motivace, jako důležitá součást oblasti vedení lidí.

„Jaká je motivovanost lidí, takové lze očekávat i jejich výsledky“.

(J. Stýblo)

Chceme-li pracovat s pojmem motivace, musíme vědět, co je pro ni důležité. Především je potřeba znát hierarchii potřeb, a to jak jednotlivce, tak i kolektivu. Dále pak musíme rozvíjet normy školy a podporovat vztahy uvnitř pracovního kolektivu tak, aby si jeho členové vzájemně důvěřovali a byli ochotni spolupracovat. Ředitel školy si jako dobrý manažer musí být vědom, že jeho lidé očekávají pochvalu a povzbuzení. Jde hlavně o to, přenést na své kolegy pocit, že si jich a jejich práce ceníme. To lze jednoduše dosáhnout pravidelným proječováním zájmu, umožněním podílet se na rozhodování, delegováním pravomocí apod. Motivace také velmi úzce souvisí s komunikací a aktivním nasloucháním. Nakonec nesmíme zapomínat na rozhodující faktor – adekvátní finanční odměnu v závislosti na úsilí a riziku.

Zatímco ředitel školy musí upřednostňovat a prosazovat především její cíle a zájmy, učitelé a další zaměstnanci jsou v trošku jiné pozici. Mnozí z nich usilují pouze o splnění svých potřeb a cílů. Absolutní identifikace potřeb pracovníků s potřebami školy je ale samozřejmě pouhým ideálem.

Důležitou součástí motivace je motivační strategie, která musí vždy vycházet z individuálních potřeb školy. Je třeba předeslat, že plánovaná a promyšlená motivační strategie, taktně a účelně uplatňovaná, by měla ve svém důsledku vést ke zkvalitnění práce pedagogů a jejich konkrétních výsledků. V každé správně připravené motivační strategii by neměly chybět podle Sedláčkové (1996, s. 10-11) následující druhy motivace.

Motivace ke zvyšování výkonu, které můžeme dosáhnout vybaveností pracovního prostředí, organizací pracovní doby (přímé práce s žáky), způsobem hodnocení a odměňování, delegováním odpovědnosti a pravomocí, možností a nastavením kritérií požadavků na funkce.

Motivace vedoucí ke stabilizaci pedagogického sboru, která vychází ze znalosti úrovně spokojenosti pracovníků a míry uspokojování jejich potřeb. Dále sem pak patří určitě

vypracování soustavy ekonomických i mimoekonomických podnětů (plat, osobní ohodnocení, mimořádné odměny, možnosti postupu, pracovního a osobního rozvoje, pracovní podmínky apod.)

Motivace ke zvyšování kvalifikace a účasti na řízení. V tomto případě jde především o plánované kvalitní vzdělávání, které lze doplnit o účast na různých akcích, návštěvu jiných škol, kde to funguje, účast na různých konferencích a také vypracovaný systém účasti na řízení školy.

Motivace k aktivitě může být dána snahou měnit stereotypy, tedy jednoduše nezastávat názor, že vše, co se dělalo dříve, bylo dobré. A i sem lze zařadit formální i neformální odměny.

5.5 Kontrola

Jak se to daří realizovat?

„Hodnocení pracovníků má být zavedeno i bez podnětů jako něco, co přináší užitek jak organizaci, tak i jejím pracovníkům“.

(J. Stýblo)

Posledním krokem je pak **zhodnocení cílového stavu**, tedy čeho se škole podařilo dosáhnout a také jak se to podařilo. Posouzení míry splnění stanovených záměrů by mělo být vždy objektivní. Mělo by zjišťovat dosažené kvality nového stavu a určovat nekvality přetrvávající, popřípadě i nově vzniklé. Tato část uzavírá určitou etapu v plánování a řízení školy v oblasti prevence a současně určuje výchozí situaci pro etapu další. Celý tento cyklus se pak opakuje. Všichni zaměstnanci organizace proto musí být seznámeni s plánem kontrolní činnosti. Musí jim být naprosto jasné cíle i systém hodnocení, délka období, za které jsou hodnoceni a také kritéria hodnocení kvality jejich práce.

Obsahem hodnocení nejčastěji bývají kvantita a kvalita plnění úkolů i dalších činností. Dále pak chování a postoje pedagogů (obětavost, iniciativa, vztah k druhým apod.), jejich osobní a charakterové vlastnosti (např. svědomitost, obětavost, čestnost, způsob vystupování) a v neposlední řadě perspektivnost pro školu (jeho zájmy a možnost uplatnění).

V oblasti primární prevence je pro kontrolu dosažených výsledků a splnění cílů výchozím nástrojem opět minimální preventivní program. **Analýzou jednotlivých bodů MPP** získá ředitel školy spolu s metodikem poměrně přesný obraz toho, jak si škola stojí, co se jí daří a co zatím ne. Výsledky hodnocení pak slouží jako zdroj informací a podnět k dalšímu vzdělávání. Dalším možným kontrolním nástrojem jsou **hospitace**, ve kterých ředitel školy

získává celou řadu informací o práci svých zaměstnanců, používaných metodách, postupech a výsledcích výchovy a vzdělávání.

Nejvhodnější formou hodnocení se pak jeví **osobní rozhovor či pohovor**, protože hodnotit znamená komunikovat. Pro vedení takového rozhovoru je potřeba zvolit vhodné, nerušené místo a přátelský tón. Hodnocení má smysl jen tehdy, pokud pracovníci cítí, že jim pomáhá a motivuje je k další činnosti. Hodnocení je také základním kritériem pro odměňování a mělo by se v něm výrazně projevit. Vždy by také mělo být umožněno sebehodnocení pracovníků, a to jak při stanovování kritérií, tak i v rozhovorech.

Zpětnou vazbu by měl správný ředitel také získat od těch, na které se spolu se svým sborem snaží působit, tedy od žáků. V případě, že na jeho škole funguje studentská rada, dá se na její schůzi pohovořit o tom, jak se jim program líbil, co by změnili, co je zajímavé a bavilo, co ne a proč. Jistou formou mohou být i hodnotící anonymní dopisy či anonymní dotazníkové šetření po každé proběhlé akci.

6. Pohled České školní inspekce na práci ředitele střední školy v oblasti prevence SPJ

Inspektor ČŠI pro oblast SPJ na středních školách provádí při inspekci kromě jiného i řízený rozhovor s ředitelem školy, který se může odvíjet od následujícího schématu (dle záznamového archu ČŠI, použitého při inspekci na naší škole v roce 2004).

6.1. Znalost metodických pokynů

- Jsou příslušné metodické pokyny ve škole k dispozici?
- Byli s nimi seznámeni všichni zaměstnanci?
- Představují tyto metodické pokyny pro školu účinnou pomoc?

6.2. Komplexní systém prevence SPJ ve škole a MPP

- Má škola vypracován komplexní systém prevence SPJ?
- Je znám zaměstnancům i rodičům?
- Je vypracován MPP?
- Je zveřejněn, vyhodnocován, aktualizován a zaměřen diferencovaně na jednotlivé skupiny dětí (věk, zájem, problémové skupiny, apod.)?

6.3. Činnost školního metodika prevence SPJ

- Je určen školní metodik prevence SPJ?
- Je proškolen a vzděláván?
- Kdo stanovil jeho konkrétní náplň práce?
- Jak je jeho činnost kontrolována, jak je ředitelem školy hodnocen?

6.4 Práce všech zaměstnanců školy v oblasti SPJ, spolupráce s žáky:

- Jak jsou zaměstnanci školy včetně nepedagogů zapojeni do aktivit prevence?
- Jak jsou pedagogové vzděláváni v dané problematice?
- Je spolupráce s třídními a ostatními učiteli a žáky?
- Jak jsou předávány žákům, zaměstnancům a rodičům informace?
- Hovoří pedagogové s žáky o dané problematice?
- Existuje diskrétní forma komunikace mezi žáky a pedagogy – e-mail, schránka důvěry, dotazníkové akce apod., jejichž prostřednictvím se žáci mohou svěřit se svými problémy? Jak se s těmito informacemi dále pracuje?
- Je řediteli známo, ke které osobě mají děti největší důvěru?
- Je ve škole zveřejněno číslo Linky bezpečí?
- Je sledována omluvená i neomluvená absence, prováděn rozbor situace a stanoveny důvody (individuální výkyvy v nemocnosti či prospěch do té doby „normálního“ žáka, častá absence v hodinách jednoho předmětu či pedagoga)?

6.5 Spolupráce školy s rodiči:

- Jsou rodiče zapojeni do rozhodování o preventivních aktivitách? Pokud ano, tak jak?
- Provádí škola osvětovou činnost pro rodičovskou veřejnost a s kým při tom spolupracuje?
- Jak škola poskytuje rodičům informace, na koho (na které instituce, jejich adresy a telefonní čísla) se mohou ve škole i mimo školu obrátit v případě zjištění výskytu problému?

6.6 Školní řád:

- Obsahuje školní řád zákaz nošení, držení, distribuce a zneužívání návykových látek v areálu školy včetně sankcí, které z porušení tohoto zákazu vyplývají?
- Jsou ve školním řádu ustanovení týkající se potírání projevů rasismu, šikanování, xenofobie, netolerance vůči jakékoliv odlišnosti (brýle, náboženství, chudoba, jiné oblečení apod.)?
- Jak jsou pravidla – zákazy, příkazy apod. ve školním řádu formulována?
- Byla tato pravidla žákům srozumitelně vysvětlena, mohli se k nim žáci a rodiče vyjádřit?

6.7 Postup školy při výskytu problematiky SPJ:

- Má škola vypracován přesný postup řešení výskytu těchto jevů, který je znám všem zaměstnancům školy?
- Řešila již škola problematiku SPJ? Jaké případy SPJ se tady vyskytly? Vede škola evidenci výskytu všech SPJ?
- Spolupracovala škola s Policií ČR, oddělením sociální prevence na úřadu příslušné obce – s jakým výsledkem šetření? Jaká opatření byla přijata a jak byli informováni rodiče?

6.8 Činnost školy v organizování volnočasových aktivit žáků:

- Co dělá škola pro další rozvoj osobnosti žáků?
- Jaké podmínky jsou vytvářeny pro volnočasové aktivity žáků, kolik procent žáků školy je v nich zapojeno?
- Spolupracuje škola v této oblasti s dalšími subjekty?

7 Empirická část

7.1 Úvod - problém

Tento průzkum vznikl na základě skutečnosti, kterou je možné pozorovat ve středním odborném školství v naší zemi už poměrně dlouhou dobu. Je to neustále stoupající počet žáků, kteří tyto typy střední školy a různé obory vzdělání opouštějí předčasně, bez dosaženého stupně vzdělání, a později se pak mnohdy stávají sociálně slabými, někdy dokonce vyloučenými, každopádně velmi problematickými občany našeho státu.

V teoretické části již bylo řečeno, že škola je hned po rodině druhou nejdůležitější institucí, která pomáhá formovat osobnost každého člověka a může poměrně velmi významně ovlivnit jeho budoucnost. Úkolem této práce je tedy také ukázat, jak se zúčastněné střední školy k tomuto problému v rámci systému prevence SPJ staví, jak s ním dále pracují a co lze do budoucna v rámci řízení změny prostřednictvím managementu školy skutečně změnit a jak.

7.2 Předmět průzkumu a jeho cíle

Předmětem této práce je tedy průzkum stavu, důvodů a hlavně příčin předčasného ukončování školní docházky na středních odborných školách (bez obchodních akademií a uměleckých škol), středních odborných učilištích a odborných učilištích v České republice.

Cíle průzkumu:

- Zjistit počet žáků, kteří předčasně odcházejí ze středních odborných škol, středních odborných učilišť a odborných učilišť (dále jen SOŠ, SOU a OU).
- Zjistit nejčastější příčiny a důvody těchto předčasných odchodů žáků, především podíl SPJ na této skutečnosti.
- Získat informace o postupu škol při řešení hrozícího předčasného odchodu žáka.
- Navrhnout cestu k řešení této problematiky, která by pomohla zmírnit míru ohrožení této skupiny žáků sociálním vyloučením obecně.
- Navrhnout opatření, která jsou v kompetenci každého ředitele střední školy jako podíl na komplexním řešení současného stavu.

7.3 Formulace hypotéz

Hypotéza č. 1 -

předčasnými odchody žáků ze SOŠ, SOU a OU bez dosaženého stupně vzdělání se v České republice žádná instituce systematicky nezabývá.

Hypotéza č. 2 -

SPJ jsou jednou z hlavních příčin předčasných odchodů žáků ze středního odborného školství v našem státě.

Hypotéza č. 3 -

jednotlivé školy v systému prevence nepostupují v otázce řešení tohoto problému jednotně.

7.4 Metodika

Pro dosažení stanovených cílů byl realizován sociologický průzkum ve formě dotazníku (jeho plné znění je přílohou č. 1), adresovaného SOŠ (bez obchodních akademií a uměleckých škol), SOU a OU (příspěvkovým organizacím) do každého ze 14 krajů naší republiky. Pro získání adresáře respondentů byly použity veřejně přístupné webové stránky krajských úřadů jednotlivých krajů. Na počátku prosince 2007 bylo obesláno celkem 530 škol a v polovině ledna byly ještě jednou osloveny ty školy, které se neozvaly. Tento dotazník byl určen ředitelům škol ve spolupráci s jejich výchovnými poradci a skládal se celkem ze tří částí:

1. Statistické údaje o škole, odchodech žáků a oborech, ze kterých odcházejí.
2. Hodnocení důvodů a příčin předčasného odchodu žáků.
3. Chování škol při hrozícím předčasném odchodu žáka.

V závěru pak byl jednotlivým respondentům poskytnut prostor pro některé doplňující informace, názory a náměty a byl tam rovněž vložen dotaz na průměrné vzdělání rodičů žáků předčasně opouštějících vybraný obor vzdělání. Školy tuto položku sice oficiálně nesledují, ale byly požádány tuto hodnotu odhadnout. Vzdělání rodičů bylo kvantifikováno následujícím způsobem: základní – 1, střední – 2, vysokoškolské – 3.

Počty oslovených škol (podle krajů), které vrátily vyplněný dotazník:

Kraj	obesláno	nedoručeno	prokazatelně osloveno	odpovědělo	% z počtu skuteč. osl.
Hl.město Praha	35	6	29	6	20,7%
Středočeský	28	5	23	8	34,8%
Ústecký	45	9	36	15	41,7%
Karlovarský	17	2	15	2	13,3%
Plzeňský	32	1	31	6	19,4%
Jihočeský	53	0	53	13	24,5%
Vysočina	20	0	20	6	30,0%
Liberecký	24	0	24	4	16,7%
Pardubický	36	1	35	6	17,1%
Královéhradecký	43	2	41	8	19,5%
Moravskoslezský	54	0	54	13	24,1%
Olomoucký	61	2	59	14	23,7%
Zlínský	41	7	34	11	32,4%
Jihomoravský	41	3	38	9	23,7%
celkem	530	38	492	121	24,6%

Pro možnost jednoduššího kvantitativního zpracování byla většina otázek uzavřená, v nabídce odpovědí bylo zvoleno jednoduché čtyřstupňové škálování. V každém tématu byla také zařazena otevřená otázka, která respondentovi umožnila doplnit výčet nabízených možností. Vzhledem k tomu, že v období rozesílání tohoto dotazníku byly oslovené školy zahlceny kromě vlastní administrativy i množstvím jiných dotazníků mých kolegů, obávala jsem se jejich nízké návratnosti a bohužel oprávněně. I z těchto důvodů jsem zvolila právě uzavřené otázky, takže kromě statistických ukazatelů v první části zabralo vyplnění dotazníku asi 5 minut. Přesto byl přístup středních škol v jednotlivých regionech naprosto rozdílný, jak ukazuje předchozí tabulka i následující grafické zobrazení. Kromě jiného jsem dostala v elektronické podobě i 8 dopisů od ředitelů škol, kteří sice dotazník odmítli vyplnit pro své zaneprázdnění či nezáměr, ale sdělili mi svůj osobní názor na tuto problematiku touto cestou. 7 dotazníků nebylo sice vyplněno úplně, ale na požádání pak škola informace doplnila telefonicky, takže jsem je mohla nakonec zařadit do celkového vyhodnocení.

7.5 Další zdroje a data

Kromě dotazníkového průzkumu na jednotlivých školách jsem se formou dotazování pomocí e-mailu a telefonických rozhovorů, sledováním webových stránek na Internetu přístupných institucí, které se zabývají statistikou, komunikací s odbory školství namátkou zvolených krajských úřadů a dotazy na ČŠI a úřadech práce pokusila zjistit, zda se

problematikou předčasných odchodů vůbec někdo systematicky zabývá. Žádnou takovou instituci se mi ale bohužel najít nepodařilo. Nejčastěji spolupracujícími organizacemi při řešení předčasných odchodů ze škol jsou úřady práce a PPP. Mezi jejich povinnostmi se ale jedná pouze o jednu z činností, zaměřenou nikoli na celou populaci odcházejících středoškoláků, ale pouze na specifické skupiny.

7. 6 Dotazníkové šetření na SOŠ, SOU a OU v České republice

7. 6. 1 Vyhodnocení pořadí příčin předčasných odchodů žáků podle četnosti

V rámci dotazníku bylo respondentům nabídnuto 17 různých příčin předčasných odchodů žáků (mohli doplnit i další), jejich relevanci měli označit stupněm 0 – 3: 0 – není příčinou, 1 – může být příčinou, 2 - bývá jednou z příčin společně s dalšími, 3 – je výraznou, zásadní příčinou. Následující tabulka ukazuje pořadí důvodů předčasných odchodů žáků ze školy podle dosaženého aritmetického průměru.

Pořadí	Aritmetický průměr	Důvody předčasných odchodů žáků
1.	2,08	Záškoláctví
2.	1,83	Nevhodně zvolená vzdělávací cesta (nezájem o obor, nebaví ho/ ji to).
3.	1,76	Nevhodné rodinné zázemí (špatný životní vzor, příliš liberální výchova, sociálně slabá rodina apod.).
4.	1,71	Objektivně nevhodně zvolená cesta – náročnost studia (chybějící nadání, psychické či fyzické předpoklady pro obor).
5.	1,70	Nevhodné životní a pracovní postoje a návyky.
6.	1,76	Problémy v komunikaci (konflikty se spolužáky, učiteli, kázeňské problémy).
7.	1,67	Výchovné problémy.
8.	1,31	Náročnost studia (mentální nevyzrálost, poruchy učení).
9.	1,00	Touha po penězích a samostatném dospělém životě.
10.	1,00	Finanční problémy v rodině (nutnost získat finanční prostředky pro vlastní život nebo život své rodiny).
11.	0,93	Zdravotní (i psychické) problémy.
12.	0,91	Závislost na drogách (kouření, alkohol, ostatní drogy).
13.	0,81	Vrstevnická skupina.

14.	0,78	Akutní krizová situace v rodině (úmrtí, rozchod rodičů, vážná nemoc, ztráta zaměstnání rodiče).
15.	0,63	Otěhotnění dívky nebo partnerky.
16.	0,54	Trestná činnost.
17.	0,25	Jazykové problémy (nízká znalost vyučovacího jazyka).

7. 6. 2 Vyhodnocení příčin odchodů

1. Nevhodně zvolená vzdělávací cesta ze subjektivního hlediska (studium ho / ji nebaví)

0 – 3	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
1 – 37				
2 – 58	1,83	2	2	0,75
3 – 23				

Tato příčina dosáhla druhého nejvyššího průměrného ohodnocení. Průměrná hodnota je 1,83. Rozhodnutí o volbě povolání je pravděpodobně jedno z nejdůležitějších rozhodnutí v životě mladého člověka. Zkušenosti středních škol a také výsledky tohoto průzkumu jasně ukazují, jak často bývá právě toto rozhodnutí chybné a kolik problémů pak později přináší nejen žákům, jejich rodičům, ale samozřejmě školám. Jediným způsobem, jak si toto rozhodování usnadnit, je získat maximum informací o zvoleném oboru i škole, věřit si a vybrat si skutečně podle svého vlastního zájmu a přání. Střední školy každoročně připravují množství informačních materiálů, pořádají se burzy škol a dny otevřených dveří, probíhá masivní kampaň v tisku, především v regionálních médiích. Prostě lákají své budoucí žáky vším možným i nemožným. Ale tím nejdůležitější detektorem vždycky byl, je a bude trh práce. Dítě by za pomoci a podpory rodičů, výchovného poradce a kariérového poradce na ZŠ, případně IPS při úřadu práce mělo vybírat podle svého osobního zájmu, rozvázně a hlavně s dostatkem informací. Ne vždy tomu tak bohužel je.

2. Nevhodně zvolená cesta objektivně (chybějící nadání, psychické či fyzické předpoklady pro obor)

0 – 11	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
1 – 38				
2 – 49	1,71	2	2	0,88
3 – 23				

Tato příčina byla označena jako čtvrtá nejvýznamnější, to znamená, že tzv. tvrdé požadavky na žáka nejsou podle výchovných poradců tím nejhlavnějším důvodem odchodu žáků. Průměrná hodnota je 1,71. V tomto případě nezralý jedinec obvykle sám ještě neví, co chce, a nechává za sebe rozhodnout jiné nebo si prostě jenom vůbec nedokáže představit, co nově zvolená profese vlastně obnáší. Na střední škole je pak doslova zaskočen tím, co se po něm chce. I tady je znát, že děti ze základních škol už nemají možnost navštívit celou řadu různých výrobních podniků a firem formou exkurzí tak, jako tomu bylo dříve. Důvodem jsou především velmi přísné bezpečnostní předpisy a také soukromé vlastnictví těchto firem, často s mezinárodní účastí. A naopak. Jestliže se v rodině dědí řemeslo z generace na generaci, je většinou volba naprosto jasná a v mnoha případech i bezproblémová.

3. Náročnost studia / mentální nevyzrálost, poruchy učení

	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
0 – 23				
1 – 49				
2 – 38				
3 – 11	1,31	1	1	0,87

Tuto příčinu zařadili výchovní poradci a ředitelé na osmé místo s průměrem 1,31 jako poměrně málo důležitou. Jestliže opouští dítě předčasně školu pro náročnost studia, je to obvykle jenom proto, že špatně odhadlo spolu s rodiči svoje možnosti a nezvládá vlastní sebehodnocení. Prostě si neuvědomuje, že dostat se bez problémů na střední školu vůbec nemusí znamenat ji také úspěšně vystudovat. Mnohdy se pak rodiče snaží tuto skutečnost schovat dodatečně za poruchy učení a prodlužují nepochopitelně pobyt dítěte na škole, která je pro něj naprosto nadlimitní. Dítě zbytečně ztrácí jeden školní rok a stát své finanční prostředky. Problematiku vývojových poruch učení mají střední školy dnes už velmi dobře ošetřenou, umějí s nimi pracovat a v případě, že tento problém dítě skutečně má, umějí mu pomoci.

4. Zdravotní (i psychické) problémy

	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
0 – 29				
1 – 74				
2 – 16				
3 – 2	0,93	1	1	0,66

Tuto příčinu nepovažuje většina učitelů za významnou, má průměrnou hodnotu 0,93 a byla zařazena na 11. místo. Na nízkém hodnocení této příčiny se shodují učitelé ze všech regionů a ze všech typů škol. Jednotlivé školy řeší tuto situaci obvykle souhlasem s přerušением studia na určitou dobu nebo zvýšenou pomocí ze strany pedagogů. Například při úrazech a následné domácí péči není neobvyklé, že spolužáci zajistí dítěti přísun učiva a probrané látky domů, to se za pomoci rodičů samo učí a učitelé je pak přicházejí domů pouze přezkoušet, aby zbytečně neztratilo školní rok. Ne vždy to ale samozřejmě jde takto vyřešit.

5. Nevhodné životní a pracovní postoje a návyky

0 – 15 1 – 30 2 – 52 3 – 24	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,70	2	2	0,93

Tato příčina je hodnocena jako pátá nejvýznamnější s aritmetickým průměrem 1,70. Zajímavé jsou v tomto případě korelace s ostatními příčinami. Souvislost s nevhodnými životními a pracovními návyky ukazuje příčina 7 - touha po penězích a samostatném životě, příčina 12 – výchovné problémy a příčina 15 - záškoláctví. Opravdu vysokou prokazatelnou korelaci v odpovědích učitelů můžeme najít s příčinou 10 – nevhodné rodinné zázemí, špatné životní vzory a příčinou 17 – závislosti na drogách, kouření a alkoholu. To samo o sobě mluví za všechno.

6. Jazykové problémy (nízká znalost vyučovacího jazyka)

0 – 97 1 – 18 2 – 6 3 – 0	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	0,25	0	0	0,54

Tuto příčinu hodnotí respondenti jako vůbec nejméně podstatnou pro předčasné odchody žáků. Aritmetický průměr odpovědí je 0,25 a nachází se na 17., tedy úplně posledním místě. 97 respondentů ji ohodnotilo stupněm 0. Přesto několik ředitelů ji označilo stupněm 2. Směrodatná odchylka v poměru k aritmetickému průměru je poměrně vysoká, což ukazuje na neshodu v názorech respondentů. Kromě již zmíněné korelace s mentální nevyzrálostí a poruchami učení lehce koreluje tato příčina s problémy v komunikaci s učiteli a žáky.

7. Touha po penězích a samostatném životě

0 – 30 1 – 65 2 – 22 3 – 4	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,00	1	1	0,76

Tato příčina dosahuje průměrných hodnot, aritmetický průměr je 1,00 a v řazení důležitosti obsazuje 9. místo. Koreluje také s dalšími – 8 (finanční problémy v rodině, nutnost získat finanční prostředky), 10 (nevhodným rodinným zázemím) a 15 (záškoláctvím). Zatímco příčiny 8 a 10 zřejmě budou na začátku příčinného řetězce, záškoláctví bude spíše důsledkem těchto tří jevů.

8. Finanční problémy v rodině, nutnost získat finanční prostředky na vlastní život nebo život své rodiny

0 – 37 1 – 69 2 – 20 3 – 4	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,00	1	1	0,78

Tato příčina dosahuje také průměr v pořadí důležitosti, protože obsazuje 10. místo, aritmetický průměr je 1,00. Názory v jednotlivých případech se výrazně liší (směrodatná odchylka je 0,78). Finanční problémy jedince a jeho rodiny vykazují statistickou souvislost s dalšími jevy – s nevhodným rodinným zázemím (0,84), s otěhotněním (0,78), s trestnou činností (0,71), se zapojením do vrstevnické skupiny (0,78), záškoláctvím (0,85), akutní krizovou situací (0,73) a závislostí na drogách (0,74). Finanční problémy nejsou zřejmě příliš často přímou příčinou předčasného odchodu žáka ze školy, ale mohou ovlivnit směřování žáka ke společensky nebezpečným jevům, které pak zavíní jeho odchod (např. obchod s drogami, drobné krádeže).

9. Otěhotnění dívk / partnerky

0 – 64 1 – 41 2 – 13 3 – 3	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	0,63	0	0	0,78

Tato příčina patří podle názorů respondentů mezi nejméně důležité. Je zařazena na 15. místo s aritmetickým průměrem 0,63. Relevanci této příčiny označuje 109 tázaných nulovou hodnotou. Tento jev koreluje s finančními problémy, s nevhodným rodinným zázemím (0,83), s kázeňskými (0,86) a výchovnými problémy (0,79), se záškoláctvím (0,71) a závislostmi (0,83). Samotné otěhotnění a následné mateřství dívky nebo partnerky studenta není samo o sobě důvodem odchodu mladých rodičů ze školy.

10. Nevhodné rodinné zázemí (špatný životní vzor, příliš liberální výchova, přenášející předčasně zodpovědnost na studenta, sociálně slabá rodina apod.)

0 – 8 1 – 36 2 – 54 3 – 23	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,76	2	2	0,84

Rodinné zázemí je důležitým faktorem, který ovlivňuje studijní výsledky žáka či studenta. Tuto příčinu zařadili respondenti na třetí příčku s aritmetickým průměrem 1,76. Ke korelaci dochází s komunikačními problémy (0,83), záškoláctvím (0,84) a sociálně patologickými jevy (0,86). Zajímavá je vysoká korelace s ovlivněním vrstevnickou skupinou (0,88). Zřejmě dochází k hledání sounáležitosti se spřízněnou skupinou osob mimo rodinné prostředí. Ale hlavně - je opravdu velmi těžké pro kteréhokoliv pedagogického pracovníka vysvětlit mladistvému, že musí jít od sedmi hodin ráno do školy na odborný výcvik, když jeho rodiče zůstávají doma a nikam jít nemusí. Mají také pouze základní vzdělání, kouří a přesto se rodina užívá. Poskytují tak naprosto nevhodný vzor a v případě, že jejich výchova je navíc citově plochá a velmi liberální, je skoro jisté, že dítě školu nezvládne a skončí na ulici s partou stejně problematických vrstevníků.

11. Problémy v komunikaci (konflikty s učiteli a spolužáky, kázeňské problémy)

12. Výchovné problémy

Problémy v komunikaci:

0 – 8 1 – 36 2 – 54 3 – 23	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,76	2	1	0,79

Výchovné problémy:

0 – 6 1 – 41 2 – 61 3 – 13	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,67	2	2	0,74

Následující dvě příčiny spolu výrazně souvisejí, jejich korelace je 0,84. Pohybují se obě téměř ve středu pole příčin, patří jim 6. a 7. místo. Aritmetické průměry dosahují průměrných hodnot a to 1,76 a 1,67. Obě tyto příčiny, kromě toho, že korelují mezi sebou, souvisejí se všemi následujícími důvody odchodu – s trestnou činností, ovlivněním vrstevnickou skupinou, záškoláctvím a závislostmi. Silná je také souvislost s aktuálním problémem v rodině – úmrtí, nemoc, ale hlavně rozvod a nezaměstnanost rodičů. Především u chlapců jde v mnoha případech o naprosto jednoznačný scénář, kdy zákonným zástupcem je rozvedená nebo právě se rozvádějící matka s dalšími nezletilými dětmi v péči, kterou vzhledem k dospívání přestává chlapec brát jako vzor a autoritu, začne se chovat nepřiměřeně a ona tuto situaci absolutně nezvládá.

13. Trestná činnost

0 – 71 1 – 35 2 – 15 3 – 0	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	0,54	0	0	0,71

Tomuto jevu patří 16. místo, aritmetický průměr je 0,54 a pouze 15 respondentů hodnotilo tuto příčinu stupněm 2, žádný pak stupněm 3. Tento jev zřejmě není původní příčinou odchodů žáků, ale je jedním z doprovodných jevů, které odchod žáka provází, nebo mu předchází. To dokazují předchozí uvedené korelace a se záškoláctvím (0,74). Opět se ukazuje souvztažnost s aktuálními patologickými jevy v rodině (0,78).

14. Vrstevnická skupina

0 – 51 1 – 42 2 – 28 3 – 0	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	0,81	0	1	0,78

Tato příčina s průměrnou bodovou dotací 0,81 obsadila 13. místo. Začlenění do vrstevnické skupiny úzce souvisí kromě předchozích uvedených korelujících příčin se záškoláctvím (0,78), sociální patologií v rodině (0,88) a závislosti na drogách, alkoholu a kouření (0,81). Tady jde především o „děti ulice“, o nichž rodiče vědí pouze to, že jsou „někde venku“. Vůbec netuší, s kým a co tam dělají. Velmi často dokáží neúspěšní vrstevníci, kteří opustili předčasně školu již dříve, stáhnout na šikmou plochu ty další, obzvláště když se znají z minulosti a rodinné zázemí selhává. Mladistvý se potřebuje ve své vrstevnické skupině uplatnit, chce být akceptován a uznáván. Když se mu to ve školní třídě nedaří, zkusí to jinde a jinak. Jaksi automaticky se nabaluje alkohol a kouření, často i jiné drogy, kriminalita a promiskuita.

15. Záškoláctví

	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
0 – 5				
1 – 23				
2 – 47				
3 – 45	2,08	2	2	0,85

Vyhodnocením dotazníku jsem zjistila, že záškoláctví je fenomén, který považují výchovní poradci i ředitelé škol za vůbec nejdůležitější a nejaktuálnější problém k řešení. Jako příčinu předčasných odchodů ho s průměrem 2,08 řadí na první místo a v jejich názorech panuje vysoká shoda. Korelace záškoláctví je prokazatelná (viz předchozí příčiny) se všemi relevantními příčinami, nejvyšších hodnot dosahuje korelační koeficient záškoláctví a nevhodně zvolené vzdělávací cesty (0,78), nevhodného rodinného zázemí (0,84), vrstevnické skupiny (0,78) a se závislostmi (0,76).

16. Akutní krizová situace v rodině (úmrť, rozvod, ztráta zaměstnání rodičů, nemoc v rodině apod.

	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
0 – 48				
1 – 57				
2 – 11				
3 – 5	0,78	1	1	0,73

Tuto příčinu ohodnotili respondenti průměrem 0,78 a zařadili na 14. místo. Výchovní poradci tuto otázku pochopili přesně tak, jak byla myšlena – k odchodu ze školy z této příčiny

dochází v době blízké po negativní změně. Dlouhodobé problémy rodiny jsou pak zahrnuty v příčině 8 a 10. Kromě již zmíněných korelací souvisí tato příčina velmi úzce i se závislostmi na čemkoliv.

17. Závislost na drogách (kouření, alkohol, ostatní drogy)

	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
0 – 36				
1 – 65				
2 – 15				
3 – 5	0,91	1	1	0,74

Hodnocení závislosti na drogách jako příčiny odchodu ze střední školy je poměrně nízké. S průměrem 0,91 je na 12. místě. Zopakují ale, že tyto SPJ mají vůbec nejvyšší korelaci se záškoláctvím (0,76), vrstevnickou skupinou (0,81), nevhodnými postoji a návyky (0,85) a s problémy v komunikaci (0,79). Výchovní poradci za nejnebezpečnější považují záškoláctví, pak následuje alkohol, těsně za ním drogová závislost, s odstupem gamblerství, promiskuita a jako nejméně se vyskytující příčinu zhodnotili u této cílové skupiny prostituci.

18. Jiná příčina, jaká?

Zde uváděli výchovní poradci a ředitelé především příčiny, které nemají patologický charakter a vedou většinou k přestupu na jinou školu – změna bydliště, studium v zahraničí, sportovní přestup. Další uvedené příčiny lze podle mého názoru zařadit do mnou navržené kategorizace – krádeže, nuda, nechuť, život v neúplné rodině, nezájem, nepřizpůsobivost, neochota plnit povinnosti, šikana, dluhy. Zajímavou uvedenou příčinou odchodu (uvedeno na SOŠ) je větší očekávání rodičů, než jsou možnosti žáka.

7. 6. 3 Chování škol při hrozícím odchodu žáka

V dotazníku bylo zjišťováno, jakými metodami se škola snaží řešit hrozící předčasný odchod studenta a zda sleduje, kam žáci předčasně opouštějící školu odcházejí. K první otázce bylo nabídnuto 7 metod, učitelé měli možnost doplnit další. U každé metody jsem požádala respondenty o ohodnocení pomocí škály: 0 – nepoužíváme, 1 – používáme výjimečně, 2 – používáme často, 3 - používáme vždy. V druhé otázce (zda škola sleduje další životní cestu žáků) byla odpověď ano či ne doplněna v případě kladné odpovědi nabídkou možností,

kam žáci odcházejí. Zde opět učitelé hodnotili škálou: 0 – vůbec, 1 – zřídka, 2 – často, 3 – vždy.

7. 6. 3. 1 Jak řeší škola hrozící předčasný odchod žáka

1. Individuální rozhovor TU, výchovného poradce, ředitele s žákem

0 – 0 1 – 1 2 – 29 3 – 91	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	2,74	3	3	0,46

Tato metoda je velice často používaná, aritmetický průměr je 2,74 a stupněm 3 ji označilo 92 ze 121 respondentů. Tuto metodu používají školy téměř vždy. Korelace s metodou dvě je vysoká (0,63), což znamená, že tyto metody jsou obvykle používány souběžně.

2. Osobní setkání s rodiči (výchovný poradce, třídní učitel, učitel OV, ředitel)

0 – 1 1 – 3 2 – 60 3 – 57	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	2,43	2	2	0,59

Tato metoda dosáhla vysokého stupně ohodnocení – aritmetického průměru 2,43. Je pravděpodobné, že pokud je veden závažný rozhovor s žákem o jeho hrozícím odchodu, je při tom - nebo následně osobně informován i jeho rodič. Dokonce i u zletilých žáků informují školy rodiče a zvou je na jednání spolu s jejich dítětem. Samozřejmě pouze v případě, že k němu plní i vyživovací povinnost.

3. Korespondence či telefonický rozhovor s rodiči

0 – 2 1 – 12 2 – 35 3 – 72	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	2,46	3	3	0,74

I tato metoda dosahuje srovnatelných vysokých hodnot. Aritmetický průměr je 2,46, korelace s předchozími dvěma metodami je ale nižší – tzn., že je používána jak v kombinaci s osobními rozhovory s žáky a rodiči, tak samostatně.

4. Poradenský rozhovor (preventista, výchovný poradce, třídní učitel) s žákem a jeho rodiči

0 – 1 1 – 13 2 – 63 3 – 44	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	2,24	2	2	0,67

Tato metoda dosáhla aritmetického průměru 2,24. Školy zřejmě volí podle povahy jednotlivých případů, zda se sejít s žákem a rodičem zvlášť, nebo současně. Zřejmé je, že převažuje setkávání společné. Obzvlášť při závažnějších případech je ideálním řešením, když jsou zúčastněni všichni zainteresovaní. Kromě žáka, jeho rodičů a ředitele školy také výchovný poradce, třídní učitel, případně učitel odborného výcviku. Předěje se tak případnému lhaní, kdo, kdy a co řekl nebo neřekl, a závěry jednání pak jsou určitě objektivnější.

5) Doporučení návštěvy PPP

0 – 1 1 – 46 2 – 58 3 – 16	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,74	2	2	0,65

Tato metoda získala aritmetický průměr 1,74, medián a modus jsou 2, to znamená, že většina středních škol tuto metodu poměrně běžně používá. Problémem podle výchovných poradců není tedy neochota škol spolupracovat s PPP, ale spíše zaneprázdněnost psychologů z těchto poraden problémy žáků plnicích základní školní docházku, a tedy dlouhé čekací termíny na vyšetření. Dalším problémem může být nutnost souhlasu zákonného zástupce s vyšetřením. Vyvozovat z těchto čísel úroveň spolupráce středních škol a PPP v jednotlivých regionech lze jen velmi opatrně, zkreslení způsobuje vstup dalších faktorů - skladba škol, žáků, kapacita zařízení.

6) Podmínečné vyloučení a stanovení pravidel pro pokračování ve studiu (učebním oboru)

0 – 12 1 – 39 2 – 54 3 – 16	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,61	2	2	0,83

Tato metoda má aritmetický průměr 1,61. Je zřejmě používána, když důvodem hrozícího odchodu je neomluvená absence nebo kázeňské přestupky. Podmínečné vyloučení ze školy je již správním řízením, takže znamená kromě jiného i větší administrativu, možnost odvolání apod. Někteří ředitelé to řeší jakýmsi neoficiálním ústním podmínečným vyloučením, uvedeným do zápisu z jednání výchovné komise s tím, že v případě dalšího přestupku bude žák rovnou vyloučen.

7) Jiná metoda – jaká?

Jako doplnění předchozích metod uvádějí respondenti již zmiňovaný přechod na jiný obor v rámci jedné školy – vyskytuje se převážně u integrovaných škol. Dále doplňují metodu 6 o další instituce, které mohou při hrozícím odchodu pomoci – SVP, poradna pro rodinu a mezilidské vztahy, vyšetření u psychologa, případně psychiatra, probační a mediační služba, orgány sociální a právní ochrany dětí, úřady práce. Mezi další metody respondenti zařazují dočasné stanovení individuálního plánu výuky, individuální pohovory s neprospívajícími po každém klasifikačním období nebo písemné sliby žáků se stanovenými sankcemi při jejich nedodržení.

7. 6. 3. 2 Sledujete, kam odcházejí žáci předčasně opouštějící školu?

Pět škol udalo, že tuto další cestu nesleduje, zbývajících 116 škol udalo, že ano. Žádná legislativa nenařizuje toto sledování, výchovní poradci a učitelé cíl odchodu žáka sledují z lidského zájmu o osud svého bývalého svěřence.

1) Jiná škola, učiliště

	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
0 – 1				
1 – 22				
2 – 70				
3 – 23	1,99	2	2	0,64

Aritmetický průměr, medián a modus dosahují hodnoty 2 – tato možnost je tedy označena jako častá. To je také nejrozumnější řešení. Dítě přejde na jednodušší obor, velice často přímo v rámci školy. Ta tak neztrácí žáka a dítě čas.

2) Evidence úřadu práce

0 – 13 1 – 51 2 – 49 3 – 3	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,36	1	1	0,71

Druhý nejčastěji udávaný cíl odchodů s průměrem 1,36 je právě evidence úřadu práce, tedy to nejhorší možné řešení. Korelace s počtem odchodů je kladná, ze škol s největším počtem předčasných odchodů končí jejich žáci téměř výhradně v evidenci úřadu práce. Korelace se vzděláním rodičů je opačná (- 0,5). Právě do evidence úřadů práce odcházejí ze škol žáci, jejichž rodiče mají nižší vzdělání.

3) Zaměstnání

0 – 30 1 – 52 2 – 33 3 – 1	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,04	1	1	0,73

Tuto možnost volí jen malá část předčasně odcházejících žáků. Najít v tomto věku a bez jakýchkoliv zkušeností zaměstnavatele je prakticky nemožné, takže je využívají jen ti, které může např. otec, příbuzný či známý zaměstnat ve své privátní firmě. Nebo pracují příležitostně jako brigádníci, v nejhorším případě se pak uplatní na černém trhu práce.

4) Zůstávají doma

0 – 38 1 – 35 2 – 36 3 – 7	Aritmetický průměr	Modus	Medián	Směrodatná odchylka
	1,10	0	1	0,86

Tato možnost je častější než odchod do zaměstnání, aritmetický průměr činí 1,10. Záporně koreluje s přestupy na jinou školu, kladně pak s odchody na úřady práce. Je až s podivem, kolik rodičů dovolí, aby jejich dítě zůstalo doma a nic nedělalo, přitom s veškerým pečujícím servisem. Na prvním místě jsou v tomto případě matky samoživitelky, které tuto situaci emočně nezvládají, otec nejeví zájem a tyto ženy v nejhorších případech někdy čelí i agresivnímu chování ze strany svých vlastních dětí.

7. 6. 3. 3 Další názory, podněty, poznámky, doplnění

V této otevřené otázce se respondenti vraceli k podpoře či doplnění jednotlivých příčin (např. dojíždění, které brání začlenění do kolektivu), k nástrojům práce školy, ale docházeli také k určitým zobecňujícím myšlenkám či doporučením. Možnost vyjádření doplňujícího názoru využilo 89 respondentů. Tyto myšlenky se týkaly čtyř hlavních tematických oblastí.

- Rodinného zázemí a morálních vlastností žáků.
- Špatné volby vzdělávací cesty.
- Záškoláctví.
- Sociální politiky státu.

V první oblasti respondenti upřesňují příčiny číslo 10 – nevhodné rodinné zázemí, 5 – nevhodné pracovní postoje a návyky, 8 – finanční problémy v rodině a 16 – akutní krizová situace v rodině. Připomínají problém neúplných rodin a matek samoživitelek a následné problémy v komunikaci žáků z těchto rodin a při jejich začleňování do kolektivu. U většiny prospěchových a kázeňských problémů, nezájmu o studium a u špatných studijních návyků spatřují respondenti původ právě v rodinném prostředí, ve vztahu rodičů ke svým dětem a v nedostatečné spolupráci se školou. Poukazují na to, že rodina v současnosti prochází velkou krizí, která má samozřejmě dopady i na vzdělávací proces ve škole.

7. 7 Shrnutí závěrů a ověření hypotéz

H 1 -

předčasnými odchody žáků ze SOŠ, SOU a OU bez dosaženého stupně vzdělání se v České republice žádná instituce systematicky nezabývá.

V celé republice se mi nepodařilo (formou dotazování e-mailem, telefonických hovorů a sledování institucí přístupných na Internetu, které se zabývají statistickými údaji) najít instituci, která by se programově a cílevědomě věnovala práci se skupinou předčasně odcházejících žáků a zároveň koordinovala činnost zainteresovaných institucí. Krajské úřady v roli zřizovatele ani ČŠI se touto problematikou nezabývají. Nejčastěji spolupracujícími organizacemi při řešení předčasných odchodů ze škol jsou ÚP a PPP. V portfoliu jejich povinností jde však pouze o jednu z činností, zaměřenou nikoli na celou populaci odcházejících středoškoláků, ale na specifické skupiny. Chybí monitorovací systém odhalující

včas selhávající studenty a není vypracována metodika prevence a metodika postupů, jak s takovými žáky středních škol pracovat.

Tato hypotéza se potvrdila.

H 2 -

SPJ jsou jednou z hlavních příčin předčasných odchodů žáků ze středního odborného školství v našem státě.

Lze konstatovat, že předčasné odchody žáků ze středního odborného školství v České republice jsou závažným sociálním problémem. Postihují velkou skupinu mladých lidí, kteří jen výjimečně pocházejí z rodin, jež jim věnují náležitou pozornost a aktivně podněcují jejich osobnostní růst. Skupinu, jíž hrozí akutně sociální vyloučení, je třeba hledat mezi mladými lidmi, jež po předčasném opuštění školy přecházejí do evidence úřadů práce. Hrozí, že tato skupina se bez pomoci společnosti zařadí mezi dlouhodobě nezaměstnané, kteří budou odkázáni na sociální dávky a nabídku černého trhu práce.

- 1. Souhrnný počet žáků, kteří studují na 121 školách jež odpověděly na dotazník je 56 006 v uzavřeném školním roce 2005/06 (z toho 20 947 dívek) a 56 201 uzavřeném školním roce 2006/07 (z toho 21 246 dívek).**
- 2. Ze sledovaných 121 škol odešlo v úplném školním roce 2005/2006 celkem 3964 žáků (z toho 1412 dívek), tedy celkem 7,1 % žáků ze všech sledovaných škol. Ve školním roce 2006/2007 pak odešlo z těchto škol 4209 žáků (z toho 1492 dívek), což je 7,5 % z celkového počtu žáků sledovaných škol.**
- 3. Chlapci odcházejí v poměru k dívkám přibližně 2 : 1.** Je možné, že jedním z důvodů je skutečnost, že chlapci dospívají jednoduše později než dívky a také to, že soužití dívek s matkami samoživitelkami bývá méně problematické.

Srovnání dle typů škol a srovnání dle krajů

Toto srovnání by bylo možné v případě vysoké návratnosti dotazníků rovnoměrně ze všech krajů. Průměrnou hodnotu 182 odchodů překračují ve školním roce 2005/2006 kraje Jihočeský, Moravskoslezský, Olomoucký, Středočeský, Ústecký a Zlínský. Nižší hodnoty

vykazují kraj Plzeňský, Pardubický a Karlovarský a vůbec nejnižší hodnotu předčasných odchodů má kraj Liberecký. Protože ale počet škol, které v jednotlivých krajích odpovídaly, je skutečně hodně odlišný, nepovažuji toto srovnání za validní. Rovněž srovnávat střední odborné školy se středními odbornými učiteli a odbornými učiteli považuji za bezpředmětné, protože profil žáků těchto škol je velmi podobný.

Obory, ze kterých žáci odcházejí

Z průmyslových škol nejčastěji žáci předčasně opouštějí obory strojírenství, stavebnictví nebo silniční dopravy. Nepříliš četné jsou odchody ze zdravotnických škol, minimální jsou odchody z pedagogických oborů.

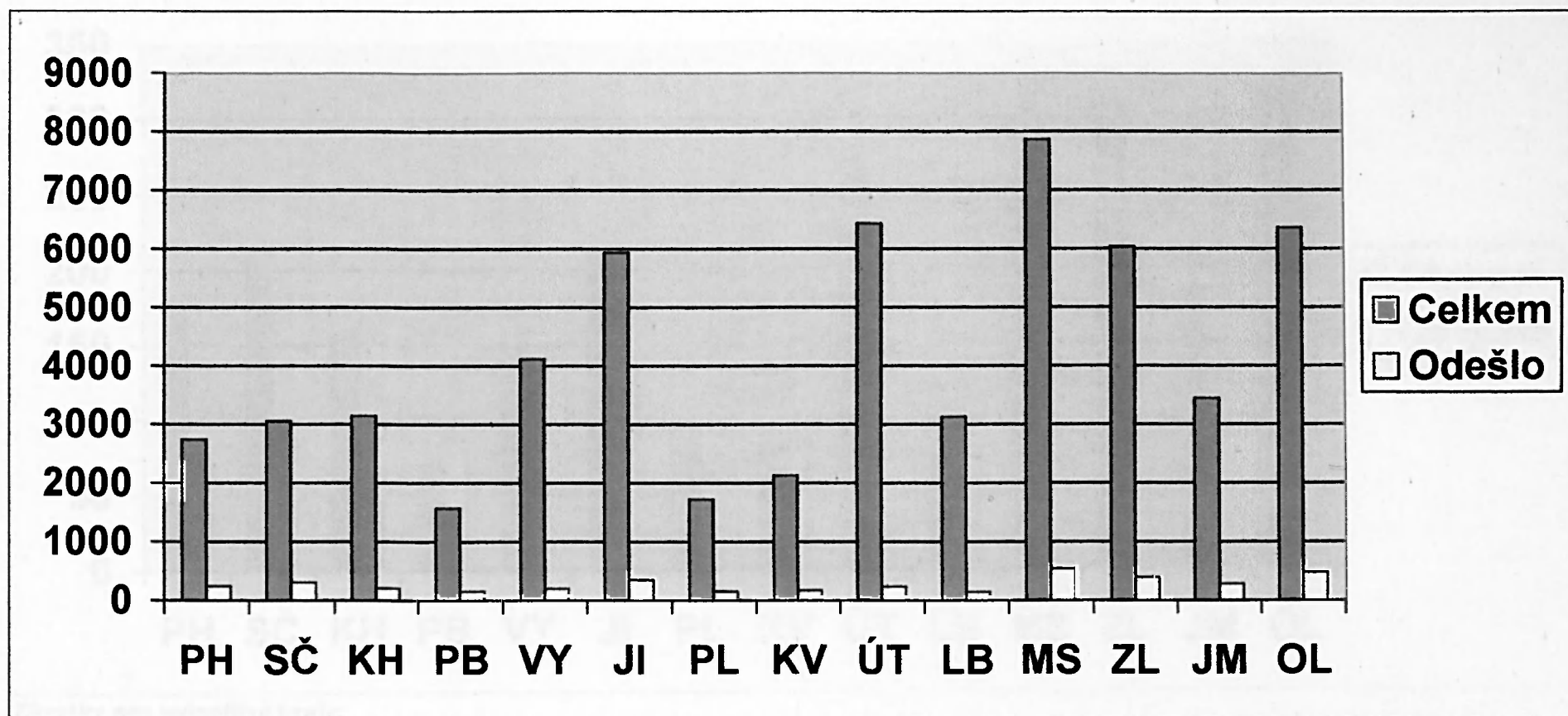
U integrovaných škol výrazně převažují učilištní obory, odchody z maturitních oborů jsou v relaci s odchody příbuzných nebo stejných oborů samostatných odborných škol (management strojírenství, stavebnictví, obchodu a služeb). Z maturitních oborů žáci ale nejvíce přestupují na jednodušší učební obory, často v rámci stejné školy. Z oborů učilišť převažují odchody z řemesel, nejčastěji z oboru kuchař - číšník a servírka. Následují stavební profese (zedník, zednické práce, truhlářské práce ve stavebnictví a tesařské práce). Časté jsou také předčasné odchody ze zámečnických oborů, elektrikářských, autoopravářských, instalatérských, textilních (šička, krejčí, čalouník), obchodních (prodavač) a zahradnických. Zřejmě není náhodou, že žáci odcházejí nejčastěji z oborů s nejnižšími studijními nároky, protože na střední školu vstupovali bez přijímacích zkoušek, mnohdy s velmi špatnými známkami ze základní školy, odkud je nikdo vyhodit prostě nemohl, a teď díky svým morálně volným vlastnostem nezvládají svoje povinnosti. Učit se nechtějí, neumějí soustavně a cílevědomě pracovat, mají nesprávně nastavený žebříček hodnot a jejich sociální zázemí je neumí usměrnit.

Na náročnější školy přicházejí žáci s lepší intelektuální, ale hlavně volní, návykovou a postojoyou výbavou a pokud ve zvoleném oboru neuspějí, přecházejí na méně náročný obor v rámci své školy či na jiné vzdělávací zařízení. Z učilištních oborů nemají neúspěšní kam „spadnout“ a odcházejí na úřad práce nebo do komunity stejně neúspěšných jedinců. Pro skupinu lehce mentálně handicapovaných žáků jsou jistým přínosem méně náročné obory hlavně praktických škol – zahradnické a sadovnické práce, pomocné práce ve stavebnictví, ve zdravotnické a sociální oblasti a další.

Vzdělání rodičů:

Do dotazníku byla vložena otázka na průměrné vzdělání rodičů. Školy tuto položku nesledují, některé z nich proto neodpověděly (celkem 17), většina však tuto hodnotu, jak bylo požadováno, odhadla. Hypotézu o závislosti výše vzdělání dětí a jejich rodičů se podařilo prokázat. Jestliže kvantifikujeme vzdělání rodičů základní – 1, střední - 2, vysokoškolské - 3 a náročnost typu studia střední odborná škola - 3, střední odborné učiliště - 2 a odborné učiliště -1, vychází korelace těchto jevů 90,5 %. Například všechna učiliště u neúspěšných žáků uvedla jako převažující základní vzdělání rodičů.

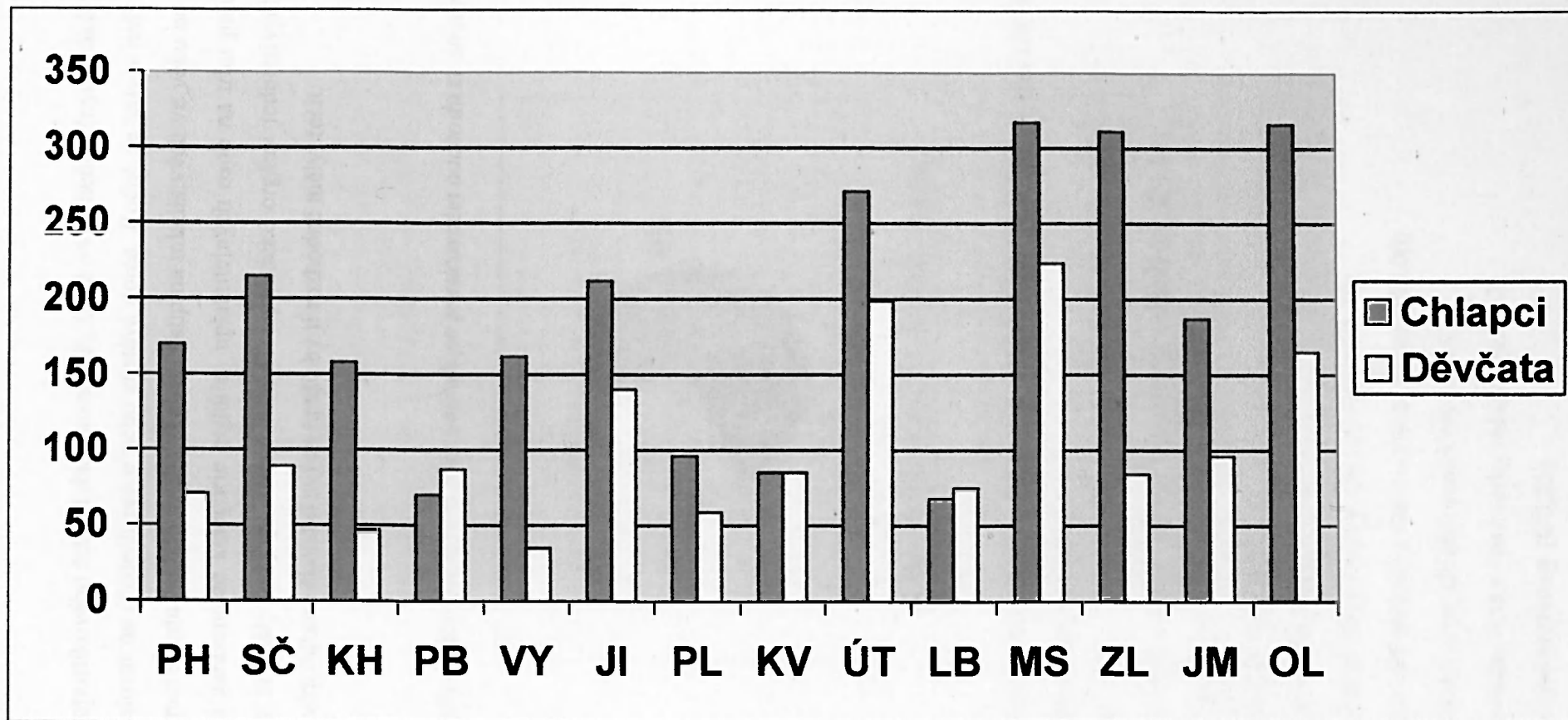
Předčasné odchody v poměru k celkovému počtu žáků v absolutních číslech v jednotlivých krajích České republiky.

Zkratky pro jednotlivé kraje:

PH – Hlavní město Praha, SČ – Středočeský, KH – Královéhradecký, PB – Pardubický, VY – Vysočina, JI – Jihočeský, PL – Plzeňský, KV – Karlovarský, ÚT – Ústecký, LB – Liberecký, MS – Moravskoslezský, ZL – Zlínský, JM – Jihomoravský, OL – Olomoucký.

Předčasné odchody v poměru chlapci ku děvčatům v absolutních číslech v jednotlivých krajích České republiky.

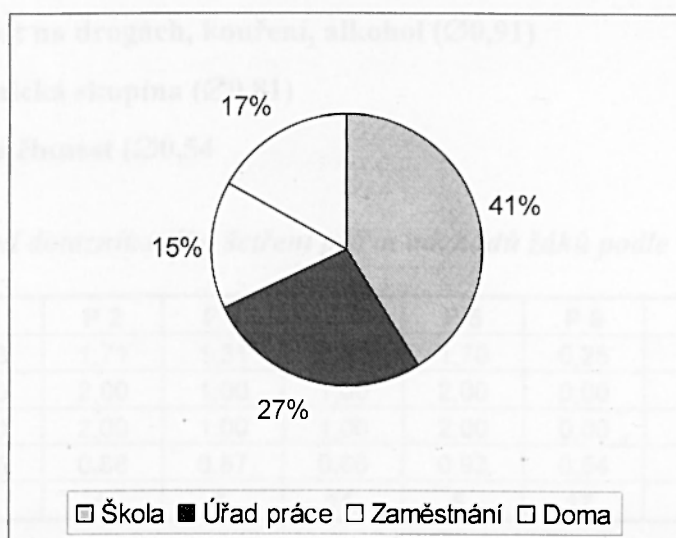

Zkratky pro jednotlivé kraje:

PH – Hlavní město Praha, SČ – Středočeský, KH – Královéhradecký, PB – Pardubický, VY – Vysočina, JI – Jihočeský, PL – Plzeňský, KV – Karlovarský, ÚT – Ústecký, LB – Liberecký, MS – Moravskoslezský, ZL – Zlínský, JM – Jihomoravský, OL – Olomoucký.

4. Výsledky dotazníkového šetření dále naznačují, že až 44 % neúspěšných žáků ze škol se nechává evidovat na úřadech práce nebo zůstává doma. Ročně se tedy v naší republice vytváří v rámci středního odborného školství skupina mladistvých ve věku od 16 do 19 let, již hrozí zařazení do kategorie nejhůře uplatnitelných osob na trhu práce. Touto skupinou by se měly zabývat kromě MŠMT i politické orgány jednotlivých krajů a prostřednictvím odborů školství svých úřadů by ji rozhodně měly řešit.

Procentuální vyjádření, kam sledovaní žáci směřují po předčasném odchodu ze střední školy

5. Příčiny odchodů žáků podle hodnocení výchovných poradců a ředitelů škol lze podle významnosti seřadit následovně:

Volba studia

- Nevhodně zvolená cesta ze subjektivního hlediska (\bar{X} 1,83)
- Nevhodně zvolená cesta objektivně (\bar{X} 1,71)
- Náročnost studia (\bar{X} 1,31)

Osobnostní a osobní příčiny

- Nevhodné pracovní postoje a návyky (\bar{X} 1,70)
- Touha po penězích a samostatném životě (\bar{X} 1,00)
- Zdravotní (i psychické) problémy (\bar{X} 0,93)
- Otěhotnění dívky / partnerky chlapce (\bar{X} 0,63)
- Jazykové problémy (\bar{X} 0,25)

Rodina

- Nevhodné rodinné zázemí (Ø1,76)
- Finanční problémy v rodině, nutnost získat finanční prostředky(Ø1,00)
- Akutní krizová situace v rodině (Ø0,78)

Bezprostřední příčiny odchodu ze školy

- Záškoláctví (Ø2,08)
- Problémy v komunikaci a konflikty (Ø1,76)
- Výchovné problémy (Ø1,67)
- Závislost na drogách, kouření, alkohol (Ø0,91)
- Vrstevnícká skupina (Ø0,81)
- Trestná činnost (Ø0,54)

Statistické vyhodnocení dotazníkového šetření příčin odchodů žáků podle respondentů:

Příčina číslo	P 1	P 2	P 3	P 4	P 5	P 6	P 7	P 8	P 9
Aritmetický průměr	1,83	1,71	1,31	0,93	1,70	0,25	1,00	1,00	0,63
Modus	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	0,00	1,00	1,00	0,00
Medián	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	0,00	1,00	1,00	0,00
Směrodatná odchylka	0,75	0,88	0,87	0,66	0,93	0,54	0,76	0,78	0,78
Pořadí hodnocení	2.	4.	8.	11.	5.	17.	9.	10.	15.

Příčina číslo	P 10	P 11	P 12	P 13	P 14	P 15	P 16	P 17
Aritmetický průměr	1,76	1,76	1,67	0,54	0,81	2,08	0,78	0,91
Modus	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	2,00	1,00	1,00
Medián	2,00	1,00	2,00	0,00	1,00	2,00	1,00	1,00
Směrodatná odchylka	0,84	0,79	0,74	0,71	0,78	0,85	0,73	0,74
Pořadí hodnocení	3.	6.	7.	16.	13.	1.	14.	12.

P 1 - Nevhodně zvolená vzdělávací cesta ze subjektivního hlediska (studium ji / ho nebaví), P 2 - Nevhodně zvolená cesta – objektivně (chybějící nadání, psychické či fyzické předpoklady pro obor), P 3 - Náročnost studia / mentální nevyzrálost, poruchy učení, P 4 - Zdravotní (i psychické) problémy, P 5 - Nevhodné životní a pracovní postoje a návyky, P 6 - Jazykové problémy (nízká znalost vyučovacího jazyka), P 7 - Touha po penězích a samostatném dospělém životě, P 8 - Finanční problémy v rodině, nutnost získat finanční prostředky na vlastní život nebo život své rodiny, P 9 - Otěhotnění dívky / partnerky chlapce, P 10 - Nevhodné rodinné zázemí (špatný životní vzor, příliš liberální výchova, přenášející předčasně zodpovědnost na studenta, sociálně slabá rodina apod.), P 11 - Problémy v komunikaci (konflikty s učiteli a spolužáky, kázeňské problémy), P 12 - Výchovné problémy, P 13 - Trestná činnost, P 14 - Vrstevnícká skupina, P 15 – Záškoláctví, P 16 - Akutní krizová situace v rodině (úmrtí, rozvod, ztráta zaměstnání rodičů, nemoc v rodině spod.), P 17 - Závislost na drogách.

Předčasně odcházející žáky je možné rozčlenit do dvou skupin. Do první patří děti převážně ze zvláštních škol, jejichž dispozice a nadání jim nedovolují studium zvládnout. Můžeme sem zařadit i osoby se zdravotní újmou, kteří pro odstranění svého handicapu potřebují vytvořit speciální podmínky ve studiu a následně i v pracovním procesu. Této skupině mladých motivace pro studium a práci ve většině případů nechybí, nebo ji lze poměrně brzy a jednoduše navodit. Zde je problém v nízké nabídce „přiměřených“, ale přitom v praxi uplatnitelných oborů. Do druhé, početně mnohem výraznější, skupiny patří žáci středních škol, jejichž vybavenost je dostačující k zvládnutí zvoleného středoškolského oboru, ale hendikepuje je přístup ke studiu a vlastní morálně volní vlastnosti. Tito žáci mají většinou odmítavý vztah ke škole, ale i negativní vztah k práci a rebelující pohled na společnost. Zde je potřebné najít k nim cestu. Jde o nalezení metod k jejich motivaci.

Tuto hypotézu se podařilo rovněž prokázat.

H 3 -

jednotlivé školy v našem systému primární prevence nepostupují v otázce řešení tohoto problému jednotně.

Školy a jejich výchovní poradci se zabývají předčasnými odchody a nejsou lhostejní k osudu svých žáků. Je to dáno jednak objektivně – škola se jako každý ekonomický subjekt musí starat, aby měla své klienty, za druhé je to především ovlivněno přirozenou snahou většiny pedagogů pomoci žákovi. Všechny školy udávají, že pro odvrácení hrozícího odchodu žáka využívají metod poradenského rozhovoru výchovného poradce s žákem, téměř vždy také hovoří o problému s jeho rodiči. Hlavně při absenci a kázeňských přestupcích je využíváno výchovných trestů – důtek a podmíněného vyloučení.

Nedostatečně jsou středními školami využívány PPP. Problém je nejen v nízké kapacitě těchto zařízení pro střední školy, ale mnohdy i v získání souhlasu zákonného zástupce s návštěvou poradny. Řešením by jistě bylo zřízení školního poradenského střediska s účastí vlastního školního psychologa přímo na školách.

Institucí, která pracuje s žáky po jejich předčasném odchodu ze škol, jsou poradenská střediska úřadů práce. Ta na informačních schůzkách seznamují středoškoláky se světem práce, s legislativní a organizační problematikou zaměstnávání a nezaměstnanosti, s možnostmi dalšího studia a zaměstnání. Cílovou skupinou pro pracovníky úřadu práce jsou

však nezaměstnaní, proto pohyb předčasně odcházejících žáků začínají sledovat až po jejich případném zaregistrování na úřadu práce.

Dalšími organizacemi, se kterými školy spolupracují, jsou sociální odbory obecních úřadů a magistrátů, sociální kurátoři a Policie ČR. Dále to jsou neziskové organizace typu K-center (oboustranný tok informací je však problémem), stále více se objevuje spolupráce s mediační a probační službou, výchovnými ústavami, dětskými domovy. Úroveň této spolupráce je v mnohých případech do velké míry závislá na entuziasmu a osobních vztazích, ve většině případů se však řeší až propuknuvší problémy.

Zlepšení podmínek pro svou práci vidí výchovní poradci ze středních odborných škol a učilišť ve spolupráci s výchovnými poradci základních škol. Ti mají problémy žáků s výchovnými, prospěchovými a kázeňskými odchylkami zmapovány, často našli způsoby práce s těmito dětmi, žáci jsou kvalitně diagnostikováni. Tyto informace však se žákem nepřecházejí na SŠ, ale zůstávají v archívech ZŠ a také kvalita této spolupráce je v různých krajích odlišná. Opět závisí především na míře angažovanosti jednotlivých zúčastněných osob.

I tuto hypotézu lze tedy považovat za potvrzenou.

7.8 Návrhy a doporučení možných opatření k omezení předčasných odchodů žáků ze středního odborného vzdělávání bez získaného stupně vzdělání

Na úrovni státu

- Je nutné změnit povědomí ve společnosti, aby každý občan cítil především zodpovědnost sám za sebe a na stát se obracel až v krizových situacích.
- Je pořád příliš malý rozdíl mezi minimální mzdou a sociálními dávkami.
- Je třeba cílenou, dlouhodobou a především systematickou kampaní změnit pohled veřejnosti na dělnická povolání, která již mnoho let nejsou pozitivně vnímána ani žáky, ani jejich rodiči. Je třeba opět zvýšit jejich prestiž a to školy samy rozhodně bez výrazné pomoci státní správy i samosprávy a za podpory médií nezvládnou.
- Posílit univerzální charakter vzdělávání v prvním ročníku střední školy a teprve později přistoupit k užší specializaci tak, aby se zjednodušily podmínky pro případný přestup na jinou školu pro nevhodně zvolený obor vzdělání během prvního pololetí.

- Změnit systém přijímacího řízení, aby se na školy nedostávali i ti, kteří evidentně nejsou schopni vyhovět potřebným požadavkům pro daný obor vzdělání. Tady je ale kámen úrazu už v samotném systému financování českého školství, kdy škole plynou finanční prostředky dané normativně podle skutečného počtu žáků. Střední školy tak mnohdy přijmou všechny zájemce, i když je předem jasné, že následující studijní nároky nezvládnou, protože vzhledem k neustále klesající populační křivce se cítí přímo existenčně ohroženy.
- Neúspěšní žáci by neměli zůstat doma a už vůbec nemají co dělat v evidenci úřadů práce, minimálně do doby jejich zletilosti. Takový zákon, který by to umožňoval, by výrazně pomohl řešit např. problematiku záškoláctví, které je nejvýraznější příčinou předčasných odchodů z odborného školství. Tak jak je tomu třeba v Holandsku, kde se dokonce až do 23 let mladý člověk nemůže zaevidovat na úřadu práce. Musí buď chodit do školy, nebo navštěvovat nějaké vzdělávací kurzy. Nejedná se totiž o dospělé nezaměstnané, kterým stát automaticky platí zdravotní a sociální pojištění, ale většinou o nezralé, nezodpovědné, nevychované a mnohdy doslova prohnané mladé lidi, bez ohledu na barvu pleti. To považuji za náš klíčový problém. Tito mladiství dobře vědí, kde si načerno přivydělat, doma je rodiče živí, stát jim platí pojištění a to jim stačí. Diskuze na téma, co bude za rok, za 10, případně 20 let, je vůbec nezajímá. Právě tyto děti je nutné okamžitě podchytit a znemožnit jim takový styl života. Přechodem na jinou školu, vzdělávacím kurzem či jakoukoliv pravidelnou prací. Bohužel u nás neexistuje instituce, jež by se věnovala péči o takovéto žáky (podobně jako např. probační a mediační služba v oblasti práva a trestu). Její roli by mohla převzít třeba nově vytvořená oddělení při úřadech práce, která by spolupracovala se školami a ostatními zainteresovanými institucemi a jednoduše nedopustila toto trestuhodné plýtvání státními finančními prostředky, které jen podporuje nezodpovědnost dětí i jejich zákonných zástupců za kvalitu jejich života a napomáhá šíření SPJ v naší společnosti. Jinak řečeno to může znamenat povinnou školní docházku i na střední škole.
- Zlepšit spolupráci mezi MZ a MŠMT při hodnocení předpokladů pro výkon určitého povolání. Je třeba odstranit paradoxní případy, kdy se např. žák přihlásí do učení na autolakýrníka, ale trpí alergií na těkavé látky nebo lékař dá doporučení ke studiu (a samozřejmě za úplatu) na obor strojník – lodní doprava chlapci se schizofrenií jenom proto, že chce pomoci rodině a nezná příslušnou legislativní normu, která to

přímo vylučuje. Škola to pak zjistí až během prvních měsíců studia a nastává velký problém, co s tím.

- Každý učeň by měl mít svého potenciaálního budoucího zaměstnavatele, který spolupracuje se školou při jeho vzdělávání, kontroluje a hodnotí jeho úsilí a práci formou stabilizačního finančního příspěvku. Některé školy tuto problematiku řeší tím, že jejich žáci absolvují souvislou odbornou praxi ve třetím ročníku učebního oboru přímo ve firmách a tyto podnikatelské subjekty hodlají také přizvat jako sociální partnery k tvorbě svých ŠVP. Na systém sponzorování jich ale ještě mnoho nepřistoupilo a když ano, tak obvykle jenom velké podniky.

Na úrovni krajů a obcí

- Větší roli než doposud by měly při rozhodování o další profesní volbě sehrávat základní školy. Výběru povolání je nezbytné věnovat více pozornosti a času (žákům i jejich rodičům velmi často chybí základní povědomí o oboru, na nějž se hlásí). Výchovní poradci základních a středních škol by se měli pravidelně setkávat a intenzivně spolupracovat, byť mají různé zřizovatele. V našem regionu se osvědčila například i spolupráce s hospodářskou komorou, úřady práce a různými profesními svazy, které pomocí exkurzí do podniků, propagačních materiálů a poradenských center umožní budoucím středoškolákům a jejich zákonným zástupcům už dopředu poznat, co všechno daná profese v současnosti skutečně obnáší a jak moc se případně změnila vzhledem k minulosti. Toto lze vyřešit i pomocí informačních projekcí, kde děti vidí konkrétní provozy a činnosti i bez jejich přímé návštěvy.
- Ze ZŠ by na střední školy měly přijít se žákem i jeho základní charakteristiky s upozorněním na jeho pozitivní stránky i problémy. Přístup středních škol k slovnímu hodnocení žáka bývá různý, ale je to mnohem lepší nástroj k správnému posouzení jeho osobnosti, než pouhé známky. Vždyť jak lze známkou ohodnotit zručnost, kreativitu, odpovědnost za svoji práci, charakter apod.? To prostě možné není.
- Do problematiky vzdělávání vůbec a zvláště do péče o neúspěšné žáky by se v mnohem větší míře měly zapojit kraje i jednotlivé obce (tady převládá pouze ekonomické zajišťování provozu škol) a také profesní svazy (např. OHK, která má obvykle i svoji vzdělávací sekci).

- Zlepšit komunikaci a vzájemnou spolupráci mezi základními i středními školami na různých úrovních (ředitelé, výchovní poradci, metodici prevence SPJ apod.) a vystupovat jako jeden celek se společným cílem. Vytvořit prostě promyšlený a fungující systém od zachycení problému až po jeho efektivní řešení a zpětnou vazbu. Systém, který se zaměří především na prevenci a nedopustí, aby se dítě dostalo na školu, kterou prostě objektivně nemůže zvládnout.
- Na ZŠ je třeba také věnovat více pozornosti rozvíjení manuálních dovedností dětí, protože upadá jejich význam a zároveň klesá hodinová dotace práce v dílnách a na pozemcích. A přitom právě zde se nejlépe projeví a zároveň trénuje manuální zručnost dětí a v praxi se tak ověřují jejich znalosti a schopnosti.

Na úrovni středních škol

Mezi jednotlivými školami existuje velký rozdíl v použití nových metod a také v nápaditosti, s níž k předčasným odchodům svých žáků přistupují. Nejčastějším postupem je individuální působení na žáka, spolupráce s rodinou, policií, využívání doplňkových služeb pomáhajících organizací (PPP, SVP apod.). Nejpropracovanější jsou postupy při řešení záškoláctví, ale jen málo škol přistupuje k problematice systematicky a s vědomím širších souvislostí. Také osobní angažovanost ředitelů středních škol v této problematice je bohužel velmi rozdílná.

- Zpřísnění pravidel pro žáky v souvislosti s omlouváním absence a důsledné respektování těchto pravidel. Toto může velmi dobře ošetřit správně nastavený školní řád, který například v % jasně určí, kolik může mít žák za pololetí zameškaných hodin, aby byl vůbec klasifikován. Škola také může v případě podezření ze záškoláctví nařídít, aby veškerá absence žáka ze zdravotních důvodů byla doložena lékařským potvrzením.
- Dávat druhou a další šanci neúspěšným žákům (samozřejmě s jasně nastavenými pravidly) a zároveň s přijetím do školy či se zařazením do rekvalifikačního kurzu nabízet i poradenství pro osobní život. Nezapomínat na lidský rozměr a problematiku mezilidských vztahů. Znat sociální prostředí svých žáků, komunikovat s nimi i jejich rodinou. Rodiče a zákonné zástupce žáků považovat za partnery a nikoliv za protivníky. Tuto filozofii školy musí přijmout za svou všichni její zaměstnanci.

- Prozíravý ředitel by měl zaplatit soustavné další vzdělávání výchovného poradce i metodika prevence na své škole a jejich kvalitní práci také patřičně ohodnotit. To ale závisí samozřejmě opět na jeho osobní angažovanosti v této problematice a ta je mnohdy bohužel velmi nízká. A také na objemu finančních prostředků, které má škola k dispozici. Střední školy by měly usilovat o získání zpětné vazby, vypovídající o kvalitě jejich práce. Nejen v rámci autoevaluace, ale především hodnocením ze strany podnikatelských subjektů, které jejich absolventy následně zaměstnávají.
- Posilovat a zjednodušit prostupnost školy v případě potřeby nejen vertikálně (přestup z těžšího oboru na lehčí, či obráceně maturitní nastavba na učební obor), ale i horizontálně mezi jednotlivými učebními obory a programy (nebaví ho truhlář, v případě volného místa a dostatečně včas může přestoupit během prvního ročníku na kuchaře).
- Je velmi dobrá pravidelná spolupráce školy s psychologem. Pro preventivní aktivity je samozřejmě ideální vlastní školní psycholog, ale mnohdy stačí pouze pravidelné konzultační hodiny externě spolupracujícího odborníka.
- Vytvoření skutečně kvalitního MPP na škole s nabídkou řady možností, jak se zapojit a smysluplně využívat i jinak ztrátový volný čas, třeba do odjezdu spoje (školní knihovna, školní klub apod.).
- Důležité je především zvládnutí přechodu žáka ze ZŠ na SŠ. Obecně platí, že dochází na středních školách k výraznému zhoršení prospěchu, ale je také skutečně velmi rozdílná úroveň vystupujících žáků z různých ZŠ. Pořádání adaptačních kurzů pro žáky 1. ročníků hned na počátku září, na nichž je přítomen kromě třídního učitele i výchovný poradce a metodik prevence, může toto složité období dětem hodně ulehčit. Problematika těchto kurzů, jejich význam a charakteristika by ale vydala na samostatnou práci. Z vlastní zkušenosti vím, že takové práce jsou v knihovně Univerzity Karlovy běžně dostupné.
- Kvalitní a promyšlený školní řád se zabudovanou osobní zodpovědností žáků za své studijní výsledky i za své chování na veřejnosti, jehož součástí je také připojení souhlas rodičů a zákonných zástupců s případným testováním svého dítěte na přítomnost drog v případě potřeby až do doby jeho zletilosti. Při pozitivním nálezu rodiče uhradí test, odvezou si dítě ihned ze školy a školní řád jasně stanovuje následný postup.

- Specifická forma třídních schůzek, při nichž učitel dává najevo rodičům, že jsou partneři a nikoli protivníci (sezení v kruhu společně s nimi, drobné občerstvení, prospěch a problémy jednotlivce jsou projednávány zásadně individuálně, schůzka se zabývá celoškolskými a třídními záležitostmi, učitel pouze nekritizuje, nementoruje, ale dokáže také poradit).
- Součástí písemného záznamu z každého jednání výchovné komise může být i vlastnoručně napsaný slib žáka, jak se bude chovat a postupovat při nápravě svých prohřešků a také co nastane, když tento svůj slib opět poruší. Tady je pak ale naprosto nezbytná důslednost jak třídního učitele, tak především vedení školy.
- Využívání různých diagnostických metod pro stanovení kvality třídního kolektivu, osobnosti jednotlivce, přítomnosti šikany ve třídě apod. Zde je nutnou podmínkou odborná kvalifikace toho, kdo diagnostiku provádí, protože jinak mohou být výsledky velmi zavádějící a také mohou velice rychle narušit mezilidské vztahy ve škole, především atmosféru důvěry k vedení školy a psychologického bezpečí. Jak ze strany žáků, tak i učitelů.
- Více žáky a rodičovskou veřejnost motivovat (možnosti zahraničních stáží, získání EUROPASU, řidičského nebo svářečského průkazu, odměňování za produktivní práci v době praxe, sponzorování podnikatelskými subjekty, jistotou zaměstnání formou uzavření smlouvy s budoucím zaměstnavatelem, možností cestování v rámci školních akcí apod.) a zároveň je naučit ve spolupráci s úřady práce respektovat trh práce v daném regionu. Tedy nepřihlašovat své dítě na takový obor vzdělání, který nemá v daném regionu perspektivu, protože trh práce je nasycen.
- Pěstování hrdosti na výsledky své práce – např. organizování exkurzí do míst, kde žáci pracovali při odborné praxi (např. stavby, nábytek, zahrady apod.)

7.9 Seznam zkratk a vysvětlení odborných pojmů

ZŠ – základní škola

SOSŠ – střední odborná škola

SOU – střední odborné učiliště

OU – odborné učiliště

OV – odborný výcvik

PPP – pedagogicko psychologická poradna

IPS ÚP – informační a poradenské středisko úřadu práce

OHK – okresní hospodářská komora

MZ – ministerstvo zdravotnictví

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MODUS – nejčastěji se vyskytující hodnota

MEDIÁN – prostřední z řady hodnot seřazeného základního souboru

SOD – směrodatná odchylka: odmocnina rozptylu – charakterizuje, jak hodně jsou hodnoty odchýleny od středu základního souboru

VP – výchovný poradce

ŠMP – školní metodik prevence

MPP – minimální preventivní program

SPU – specifické poruchy učení

ČŠI – Česká školní inspekce

SPJ – sociálně patologické jevy

Na následující straně jsou schématicky znázorněny relace a důležitost jednotlivých příčin předčasných odchodů žáků (v každé kategorii je zvýrazněna nejčastější příčina odchodu)

Volba studia

Nevhodně zvolená cesta -
objektivně

Nevhodně zvolená cesta - subjektivně

Mentální nevyzrálost

Rodina

Nevhodné rodinné zázemí

Finan. problémy
v rodině

Akutní rod. krize

Osobní problémy

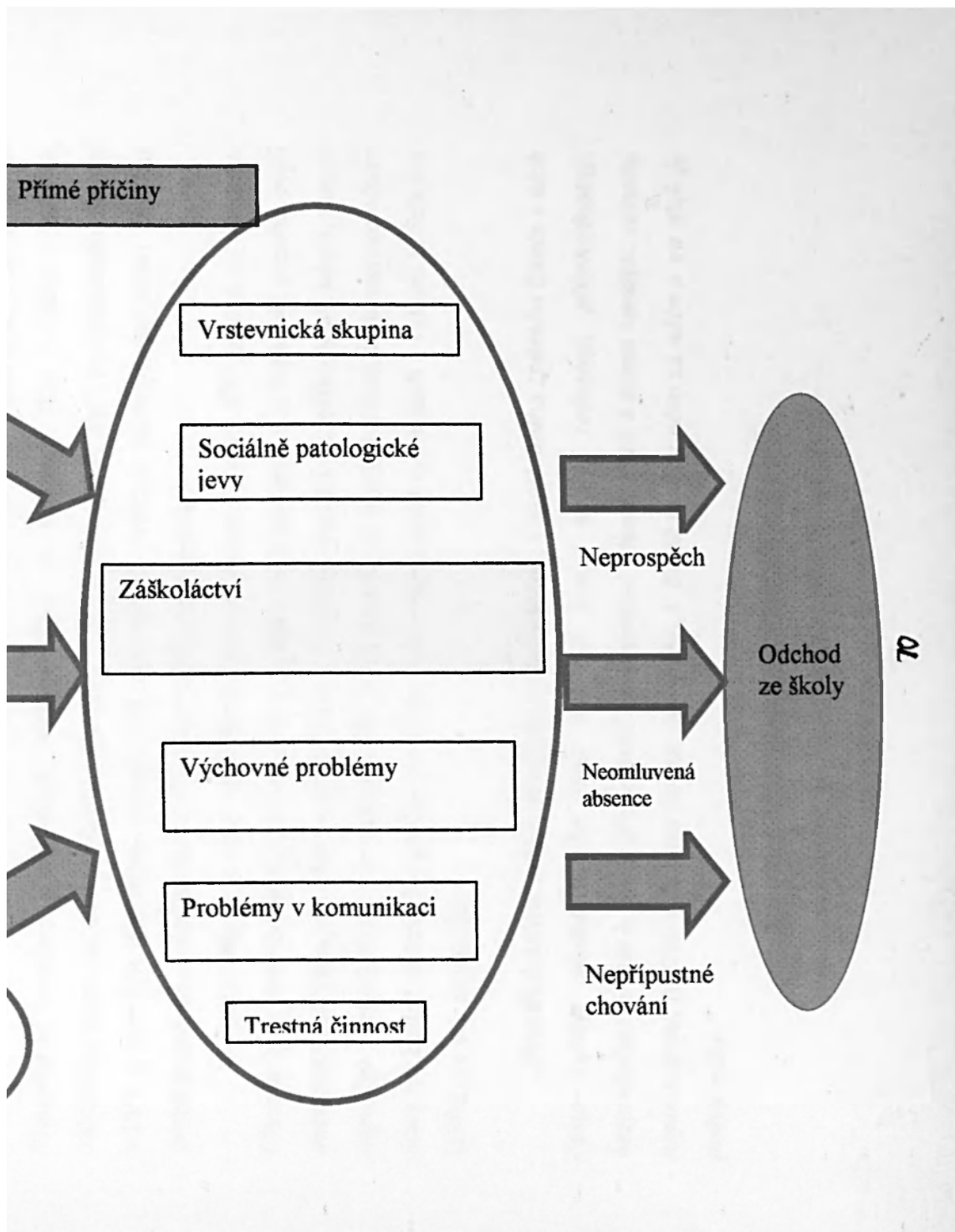
Otěhotnění

Touha po penězích

Nevhodné postoje a návyky

Jazykové problémy

Zdravotní problémy

8. Závěr

Z toho všeho, co bylo napsáno, také vyplývá, že formativní stránka školy je minimálně stejně důležitá jako ta informativní. Podíváme-li se na přehled schopností a dovedností obyvatele Evropské unie, který vyšel v Učitelských listech č. 7, ročník 6, rok 1998/99, str. 5-7 (viz příloha č.11) pod názvem Kompetence pro Evropu, je víc než jasné, že školy čeká ještě obrovský kus práce, oblast primární prevence SPJ nevyjímaje.

V souladu s výsledky empirické části této práce lze konstatovat, že by bylo ze strany státu i zřizovatelů velmi moudré a prozíravé se problematice předčasných odchodů žáků ze středního (a nejen odborného) vzdělávání věnovat systematicky a soustavně. Je třeba sjednotit požadavky a potřebné údaje pro statistické vyhodnocení v rámci všech středních škol tak, aby bylo možné provést porovnání krajů, jednotlivých typů škol, oborů vzdělání, jednotlivých ročníků apod. V případě, že školy budou muset tyto statistické údaje **povinně a pravidelně** uvádět do svých výkazů, je zaručena validita a objektivnost výsledků.

Mně se to bohužel v této práci nepodařilo, protože jednotlivé školy odpovídaly dobrovolně a návratnost dotazníků byla poměrně malá. Tvořila necelých 25% a výrazně se lišila i co do jednotlivých krajů. Rozhodně by stálo za to provést nejen průzkum, ale přímo hloubkovou analýzu předčasných odchodů žáků ze středních škol v České republice, založenou nejen na dotazníkovém šetření na školách samotných, ale i na souběžném šetření v PPP a IPS ÚP. Na jejím základě pak lze vytvořit reálnou strategii, jak tento závažný problém našeho středního školství úspěšně a smysluplně řešit.

Je určitě zájmem celé společnosti minimalizovat výskyt SPJ u dětí a mládeže. Chceme-li se úspěšně integrovat do Evropy, musíme systematicky a důsledně působit proti zneužívání návykových látek ve škole i mimo ni, proti vandalismu, záškoláctví, násilí, rasové nenávisti i xenofobii i všem ostatním SPJ. Naše společnost zůstává našim dospívajícím dětem skutečně hodně dlužná. Na prvním místě stojí materiální hodnoty, úspěch a výkon. T. Šišková (1998) ve své knize říká:

„Prostřednictvím médií, všudypřítomné reklamy i spotřebního způsobu života v nich často vytváří představu, že život má být pouze hezký, radostný, plnohodnotný, bezproblémový. Ale k životu přece patří i nepříjemné emoce. Patří k němu smutek, samota, nepochopení, fyzická i duševní bolest, neúspěch. V životě je vždy něco za něco a na nich je právo volby.“

9 Literatura

- BACÍK, F.; KALOUS, J.; SVOBODA, J. *Úvod do teorie a praxe školského managementu*. Praha : Karolinum, 1995.
- BUDINSKÁ, M. Co ukládá školám a školským zařízením za povinnost realizovat primárně preventivní aktivity v oblasti sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. *Prevence*, 2006, roč. 3, č. 7, s. 4-5. ISSN 1214-8717.
- ČERNÍKOVÁ, H. *Teorie a praxe školského managementu*. Praha : PedF UK - CŠM, 2004.
- DRUCKER, F. P. *Výzvy managementu pro 21. století*. Praha : Management Press, 2000. ISBN 80-7261-021-X.
- HRABAL, V. *Pedagogicko - psychologická diagnostika žáka*. Praha : SPN, 1989.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-71785-13-X
- KOLEKTIV AUTORU SDRUŽENÍ SANANIM. *Drogy, otázky, odpovědi*. Praha : Portál, 2007.
- Kompetence pro Evropu. *Učitelé listy*, roč. 6, č. 7, s. 5-7.
- MAREŠ, J. *Sociální klima školní třídy*. Praha : IPP ČR, 1998.
- MASÁKOVÁ, V. Pedagog v preventivních programech. *Prevence*, 2005, roč. 2, č. 2, s. 15. ISSN 1214-8717.
- POLÁKOVÁ, H. *Školský zákon, Zákon o pedagogických pracovnících s výkladem*. Žďár nad Sázavou : Fakta, 2004. ISBN 80-902614-3-4.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995.
- Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi. *Sborník přednášek pro školní metodiky prevence*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 1998. ISBN 80-7044-206-9.
- SEDLÁČKOVÁ, H. Oblasti řízení školy. *Vedení školy*. 1, A1.2. Praha : Raabe, 1996. 1-12
- SOLFRONK, J. *Pedagogické řízení školy*. Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1994.
- STÝBLO, J. *Personální management*. Praha : Grada, 1993.
- SVĚTLÍK, J. Marketink a škola. *Řízení školy*, 2004, roč. 1, č. 1, s. 19-21. ISSN 1214-8679.
- ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.

ŠUP, R. *Řídíte dobře svou školu?* Praha : Rudolf Šup, 1998.

VEČERKA, K. Názory okresních metodiků prevence na některé problémy v systému prevence sociálně patologických jevů v rezortu školství. *Prevence*, 2006, roč. 3, č. 1, s. 12-15. ISSN 1214-8717.

VODÁČEK, L.; VODÁČKOVÁ, O. *Management. Teorie a praxe 80. a 90. let.* Praha : Management Press, 1994.

WEIHRICH, H.; KOONTZ, H. *Management.* Praha : Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-45-7.

10 Seznam příloh

1. Dotazník pro empirickou část – předčasné odchody žáků ze středního odborného školství.
2. Důležité webové stránky na Internetu pro oblast primární prevence s komentářem.
3. Dotazník SORAD (Hrabal).
4. Dotazník CES.
5. Dotazník D1.
6. Dotazník DSA.
7. Dotazník B3 (Braun).
8. Dotazník na přítomnost drog ve třídě.
9. Dotazník na přítomnost šikany ve třídě (Kolář).
10. Dotazník „Jaké to je být žákem této školy?“
11. Kompetence pro Evropu - přehled schopností a dovedností obyvatele Evropské unie, (vyšel v Učitelských listech č. 7, ročník 6, rok 1998/99, str. 5-7).

2. Hodnocení důvodů a příčin předčasného odchodu žáků

Hodnotící škála:

<p>0 – není příčinou
 1 – může být příčinou
 2 – bývá jednou z příčin spolručně s dalšími
 3 – je výraznou, zásadní příčinou</p> |
|--|

0-1-2-3

1.	Nevhodně zvolená vzdělávací cesta (nezájem o obor, nebaví ho to)	
2.	Objektivně nevhodně zvolená cesta – náročnost studia (chybějící nadání, psychické či fyzické předpoklady pro obor)	
3.	Náročnost studia (mentální nevyzrállost, poruchy učení)	
4.	Zdravotní (i psychické) problémy	
5.	Nevhodné životní a pracovní postoje a návyky	
6.	Jazykové problémy (nízká znalost vyučovacího jazyka)	
7.	Touha po penězích a samostatném dospělém životě	
8.	Finanční problémy v rodině (nutnost získat finanční prostředky pro vlastní život nebo život své rodiny)	
9.	Otěhotnění dívky nebo partnerky	
10.	Nevhodné rodinné zázemí (špatný životní vzor, příliš liberální výchova, přenášející předčasně odpovědnost na studenta, sociálně slabá rodina apod.)	
11.	Problémy v komunikaci (konflikty se spolužáky, učiteli, kázeňské problémy)	
12.	Výchovné problémy	
13.	Trestná činnost	
14.	Vrstevnická skupina	
15.	Záškoláctví	
16.	Akutní krizová situace v rodině (úmrť, rozchod rodičů, vážná nemoc, ztráta zaměstnání rodiče)	
17.	Závislost na drogách (kouření, alkohol, ostatní drogy)	
18.	Jiná příčina : uveďte prosím jaká	

3. Chování škol při hrozícím předčasném odchodu žáka

Postup školy při řešení předčasných odchodů žáků, názory na tuto problematiku:

Hodnotící škála:

0 - nepoužíváme
1 - používáme výjimečně
2 - používáme často
3 - používáme vždy |
|---|

0-1-2-3

Individuální rozhovor TU, VP a ředitele se žákem	
Osobní setkání s rodiči (VP, TU ředitel)	
Korespondence, e-mail či telefonický rozhovor s rodiči	
Poradenský rozhovor (výchovný poradce, metodik prevence, TU, OU) s žákem a rodiči	
Doporučení návštěvy odborného pracoviště (PPP, ETOP, SVP apod.)	
Podmínečné vyloučení a stanovení pravidel pro pokračování ve studiu	
Jiná metoda: jaká?	

Sledujete, kam odcházejí žáci předčasně opouštějící školu?

Nehodící se prosím škrtněte a v případě kladné odpovědi doplňte následující:

Ano

Ne

Hodnotící škála v případě kladné odpovědi:

0 - vůbec
1 - zřídka
2 - často
3 - vždy |
|--|

0-1-2-3

Jiná škola	
Evidence úřadu práce	
Zaměstnání	
Zůstávají doma	

Uved'te prosím průměrné vzdělání rodičů žáků předčasně opouštějících obor vzdělání nebo je alespoň odhadněte:

- 1 - základní
- 2 - střední
- 3 - vysokoškolské

Vaše další názory, podněty, poznámky na téma příčin a možností řešení problémů předčasného odchodu žáků ze studia:

Mám zájem o zaslání vyhodnocení tohoto dotazníku na jaře 2008:

Ano **Ne** (nehodící se škrtněte)

Srdečně děkuji za vyplnění dotazníku a přeji krásný den.

INTERNETOVÉ PORADENSTVÍ A DROGOVÁ PROBLEMATIKA

V posledních desetiletích došlo k výraznému rozvoji využívání elektronických médií a k rozšíření internetové komunikace vůbec. Trend, který ovlivnil prakticky každé odvětví, se nevyhnul ani psychologii. Přes vyhledavač je možné najít elektronickou verzi psychologického časopisu, presentaci různých psychologických pracovišť a je možné on-line požádat psychologa o pomoc. Stejně jako některé linky důvěry a krizová centra, která kromě klasické telefonické formy pomoci nabízejí i internetové varianty, poskytují poradenství prostřednictvím internetu i zařízení zaměřená na drogovou problematiku. Internetové poradenství nemůže nikdy nahradit osobní konzultaci nebo terapii, může však představovat první krok k účinnější pomoci.

Historicky první internetovou drogovou poradnou je poradna občanského sdružení SANANIM, největšího poskytovatele léčby a služeb v drogové závislosti v ČR, která je dostupná na stránkách www.drogovaporadna.cz. Občanské sdružení SANANIM vzniklo v roce 1990. V roce 1999 bylo jako jeden z programů sdružení založeno Drogové informační centrum, mezi které patří i internetová poradna, jež funguje od roku 2002. Mezi další „internetové aktivity“ patří například Drogový informační server www.drogovyserver.cz nebo web www.odrogach.cz zaměřený na primární prevenci. Velkou předností systému internetového poradenství je anonymita, kvalifikované odpovědi a hlavně archiv odpovědí, kde si tazatel díky předdefinovaným kritériím nebo klíčovým slovům může vyhledat dotazy s problematikou, která ho zajímá. Velkou výhodou je možné vidět i ve snadné dostupnosti.

Literatura:

Kolektiv autorů sdružení SANANIM: *Drogy otázky odpovědi*. Praha : Portál, 2007, s. 198

On line text: www.drogovyserver.cz

On line text: www.odrogach.cz

On line text: www.drogy.net

On line text: www.biotox.cz

On line text: www.adiktologie.cz

On line text: www.drogovaporadna.cz

DOTAZNÍK SORAD (Hrabal)

Jedná se o sociometrický ratingový dotazník, určený původně pro výchovné poradce, který je na středních školách poměrně často využíván. Zkoumá **oblíbenost** a **vliv** každého jedince ve školní třídě a dá se použít od 5. třídy ZŠ po maturitní ročníky. Není to rozhodně samonosná metoda pro zkoumání klimatu školní třídy, je nutné ji kombinovat s jinými technikami. Především proto, že nefunguje ve třídě s narušenými vztahy (např. šikana) a děti také musí chtít, jinak píšou nesmysly.

Oblíbenost / Vliv

Abecední seznam žáků ve třídě	A	B	C	D	E	F
A	/					
B		/				
C			/			
D				/		
E					/	
F						/

Každý žák dostane dva stejné záznamové archy podle výše uvedeného vzoru a vyplní je podle svých čistě subjektivních pocitů:

1. **Oblíbenost ve třídě**
2. **Vliv ve třídě**

A, B C D jména žáků celé třídy (abecední seznam). Sám sebe každý žák vyškrtne a ostatním spolužákům přiřadí body podle svých subjektivních pocitů.

1 bod	2 body	3 body
Nemá vliv	Má malý vliv	Má velký vliv
Není oblíbený	Je oblíbený jenom u někoho	Je velmi oblíbený

Řádky : přitažlivost jednotlivců sociální skupiny pro daného žáka

Sloupce: jak jedince vidí sociální skupina (čím vyšší skóre, tím vyšší oblíbenost)

Po vyhodnocení dotazníku můžeme lehce zodpovědět např. tyto otázky:

1. Kdo má největší vliv ve třídě a je tedy tzv. „sociometrickou hvězdou“? Podle jeho osobnosti pak poznáme, kterým směrem tedy skupinu vede.
2. Kolik podskupin je ve třídě?
3. Koho třída neuznává a je tedy tím „šedivým“ jedincem, vyžadujícím naši péči?
4. Koho se ostatní bojí? (Nízká oblíbenost a zároveň velký vliv).

Jde o velmi praktický dotazník, kterým lze rychle zjistit problém, ale je třeba tento problém následně ověřit ještě jinými metodami.

DOTAZNÍK CES – SOCIÁLNÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

CES – Classroom Environment Scale

SOCIÁLNÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

Dotazník CES – forma A

(Classroom Environment Scale)

© *Auori: E.J. Trickett (Yale University), R.H. Moos (Stanford University) 1973, B.J. Fraser (Western Australian Institute of Technology) 1982*

© *Překlad a úprava: J. Lašek (Pedagogická fakulta VŠP v Hradci Králové), J. Mareš (Lékařská fakulta UK v Hradci Králové) 1988*

Jméno žáka/zákyně:

Škola:

Třída:

Obec:

Učitel/učitelka:

Dnešní datum:

Nevyplňujte, dokud nedostanete pokyn!

1. Žáci z naší třídy vtádnají do školní práce poměrně dost úsilí, energie.	Ano – Ne	
2. Žáci se v naší třídě navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí.	Ano – Ne	
3. Tento učitel (tato učitelka) s námi málokdy diskutuje o věcech, v nichž bychom potřebovali poradit, pomoci.	Ano – Ne	
4. V naší třídě věnují žáci více času debatování o mimoškolních věcech, než debatám o učivu a učení.	Ano – Ne	
5. Naše třída je velmi dobře organizovaná.	Ano – Ne	
6. Naší třídě byla jasně řečena pravidla, která se mají dodržovat během hodiny (při zkoušení, při písemkách atd.)	Ano – Ne	
7. Žáci v naší třídě při vyučování rádi sní, přemýšlejí o úplně jiných věcech.	Ano – Ne	
8. Žáci z naší třídy nemají moci chuti se víc zajímat o ty druhé.	Ano – Ne	
9. Tento učitel (tato učitelka) se nás snaží poznat hlouběji, než ostatní vyučující.	Ano – Ne	
10. Žáci z naší třídy se snaží, aby za nimi byl po hodině vidět kus práce.	Ano – Ne	
11. V naší třídě jsou žáci téměř stále potichu.	Ano – Ne	
12. V naší třídě se příliš často mění pravidla hry a pak nevíme, co se může a nemůže.	Ano – Ne	
13. Žáci naší třídy se obvykle nemohou dočkat konce hodiny; to, co se učí, je moc nezajímavé.	Ano – Ne	
14. V naší třídě se žáci mezi sebou dost kamarádí.	Ano – Ne	
15. Tento učitel (tato učitelka) se k nám chová víc kamarádsky než autoritativně.	Ano – Ne	
16. V naší třídě se žáci při vyučování příliš nenamáhají.	Ano – Ne	
17. V naší třídě se žáci při vyučování mohou dokonce i fňukat.	Ano – Ne	
18. Učitel (učitelka) nám vysvětlí(a), co se stane, když porušíme „pravidla hry“	Ano – Ne	
19. Většina třídy dává při vyučování pozor.	Ano – Ne	
20. Tento učitel (tato učitelka) dokáže žákům, kteří mají nějaké problémy, skutečně pomoci.	Ano – Ne	
21. Naše třída je spíš zábavným prostředím, než místem, kde se člověk něčemu naučí.	Ano – Ne	
22. Naše třída je při vyučování velmi často hlučná.	Ano – Ne	
23. Tento učitel (tato učitelka) nám jasně řekl(a), za jakých podmínek s ním (ní) budeme dobře vycházet.	Ano – Ne	

DOTAZNÍK D1 (DOLEŽEL)

DOTAZNÍK D-1

Příjmení:

Pohlaví:

Všechny úlohy řeš co nejodpovědněji a přemýšlej o nich. Pokud tě v některé úloze nenapadne odpověď, můžeš jí nechat nevyplněnou. Snaž se však, aby nevyplněných částí bylo co nejméně.

1) Napiš dvojice příjmení těch spolužáků (dívek i chlapců), o nichž se domníváš, že jsou dobrými přáteli. Sebe neuvažuj. Můžeš napsat jedno příjmení do více dvojic.

..... a jsou přátelé

..... a jsou přátelé

..... a jsou přátelé

2) Napiš dvojice příjmení těch spolužáků (dívek i chlapců), o nichž se domníváš, že se nemají moc rádi. Sebe neuvažuj. Můžeš napsat jedno příjmení do více dvojic.

..... a nejsou přátelé

..... a nejsou přátelé

..... a nejsou přátelé

3) Napiš příjmení toho spolužáka (chlapce), kterého bys měl(a) rád(a) za kamaráda.

.....

4) Napiš příjmení té spolužačky (dívký), kterou bys měl(a) rád(a) za kamarádku.

.....

5) Mezi tvé přátele ve třídě patří: ✎
(uvažuj dívky i chlapce, ne však sebe)

1.

2.

3.

6) Jako přítele bys si nevybral:
(uvažuj dívky i chlapce, ne však sebe)

1.

2.

3.

7) Myslíš, že bys dokázal(a) odhadnout, který žák je ve třídě nešťastný? Pokud ano, napiš jeho příjmení.

.....

8) Představ si, že jsi pasažérem na lodi a máš možnost si vybrat posádku. Napiš k jednotlivým funkcím příjmení svých spolužáků (dívek i chlapců), kteří by byli podle tebe na uvedené funkce vhodní. Sebe neuvažuj a každé příjmení zapiš nejvýše jednou.

Potom ke každému zapsanému spolužákovi napiš do příslušného řádku tabulky číslice od 1 do 5, podle toho, jak které vlastnosti na něm hodnotíš. (1-výborné, 2-velmi dobré, 3-dobré, 4-dostatečné, 5-špatné) Vyplň všechna pole těch řádků tabulky, do nichž si zapsal příjmení.

povaha dovednosti inteligence vzhled

kapitán				
zástupce kapitána				
kormidelník				
ochranka				
technik				
plavčík				

Napiš příjmení spolužáka, kterého bys do lodi nevzal a vyplň tabulku

povaha dovednosti inteligence vzhled

--	--	--	--

9) Na jakou pozici bys zařadil sám sebe, kdybys nebyl pasažérem, a jak by ses ohodnotil v tabulce?

- a) kapitán
- b) zástupce kapitána
- c) kormidelník
- d) ochranka
- e) technik
- f) plavčík

povaha dovednosti inteligence vzhled

--	--	--	--

10) Na jakou pozici si myslíš, že by tě zařadila třída, a jak by tě hodnotila v tabulce?

- a) kapitán
- b) zástupce kapitána
- c) kormidelník
- d) ochranka
- e) technik
- f) plavčík

povaha dovednosti inteligence vzhled

--	--	--	--

1. Záleží mi na názoru mých spolužáků	Nikdy	Občas	Téměř vždy	Stále
2. Jsem spokojený s tím, jak si mě ve třídě váží	Občas	Někdy	Často	Vždy
3. Přátelím se se svými spolužáky i mimo vyučování	Občas	Obvykle	Často	Vždy
4. Mám jiné rájm. než moji spolužáci	Nikdy	Občas	Téměř vždy	Stále
5. Věřím, že v budoucnosti mi spolužáci pomohou	Občas	Často	Téměř vždy	Stále
6. Mezi spolužáky jsem oblíbený	Nikdy	Občas	Často	Vždy
7. Zapadnu do jakékoliv skupiny v naší třídě	Občas	Někdy	Často	Vždy
8. Ve třídě se mají nejlíp ti, kteří se drží v ústraní	Nikdy	Občas	Obvykle	Vždy
9. V jiné třídě bych se cítil líp	Nikdy	Občas	Obvykle	Často
10. Na život v naší třídě budu vzpomínat v dobrém	Občas	Někdy	Téměř vždy	Stále
11. Bojím se ve třídě vyjádřit svůj názor	Nikdy		Někdy	Často
12. Se všemi spolužáky vycházím dobře	Občas	Často	Téměř vždy	Stále
13. Při vystupování před kolektivem mám problémy	Nikdy	Občas	Často	Vždy
14. Se spolužáky si dobře rozumím	Občas	Někdy	Téměř vždy	Stále
15. Umím bavit společnost v naší třídě	Nikdy	Občas	Často	Téměř vždy
16. O svoje úspěchy se rád podělím ve třídě	Občas	Někdy	Často	Stále
17. Spolužáci mi podají pomocnou ruku	Nikdy	Občas	Téměř vždy	Vždy

DOTAZNÍK B3 (BRAUN)

Dotazník B -3

Jméno :

Třída :

Datum :

1. Mezi mé přátele v naší třídě patří :

1.

2.

3.

2. Jako přitele (přítelkyni) bych si nevybral :

1.

2.

3.

3. Sám sebe hodnotím : a) jsem vždy v centru dění ve třídě
 b) občas se účastním a jsem obvykle o akcích ve třídě informován
 c) párkrát jsem se akci ve třídě účastnil, ale nebývám informován
 d) zdá se, že o mou účast třída příliš nestojí
 e) o dění ve třídě nejevím zájem

4. Odpověz na následující otázky ano - ne :

Ve třídě je nejméně jeden žák, který je nešťastný ano ne

Ve třídě je někdo, komu ostatní občas ubližují ano ne

Stává se, že se do školy těším ano ne

Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem ano ne

Společné problémy řešíme většinou v klidu ano ne

5. Zakroužkuj číslici, která vyjadřuje míru tvých pocitů ve třídě :

pocit bezpečí 1 2 3 4 5 6 7 pocit ohrožení

pocit přátelství 1 2 3 4 5 6 7 pocit nepřátelství

atmosféra spolupráce 1 2 3 4 5 6 7 atmosféra lhostejnosti

pocit důvěry 1 2 3 4 5 6 7 pocit nedůvěry

tolerance 1 2 3 4 5 6 7 netolerance

6. Najdi někoho ze spolužáků, který je :

spravedlivý : protivný :

spolehlivý : nespravedlivý :

zábavný : nevděčný :

vždy v centru dění : nespolehlivý :

se všemi zadobře : osamocenený :

Děkujeme za spolupráci!

DOTAZNÍK O DROGÁCH

Dotazník je anonymní, jeho úkolem je zmapovat co nejpřesněji drogovou scénu na středních školách našeho okresu, a proto prosíme o pravdivé údaje. Nejlépe vyhovující odpověď označ křížkem.

1) Kouříš cigarety?

- kouřím pravidelně denně
- kouřím příležitostně
- nekouřím vůbec

2) Kouříš marihuanu ?

- zkusil(a) jsem a už nekouřím
- zkusil(a) jsem a kouřím
- nezkusil(a) jsem, ale uvažuji o tom
- nezkusil(a) jsem a nechci zkoušet

3) Piješ alkohol (pivo, víno, destiláty) ?

- pravidelně denně
- pravidelně víkendově
- pouze příležitostně (oslavy)
- nepiji vůbec

4) Jak často jsi byl(a) v životě opilý(á) ?

- nikdy
- jednou
- několikrát
- už to ani nemohu spočítat

5) Vyzkoušel(a) jsi někdy lysohlávky ?

- ano
- ne
- nevím, o co jde

6) Čichal(a) jsi někdy těkavé látky ?

- zkusil(a) jsem a nečichám
- pravidelně čichám
- nezkusil(a) jsem a nechci zkoušet

7) Vyzkoušel(a) jsi tvrdé drogy (pervitin, LSD, extáze, kokain, heroin...) ?

- ano, ale dále je neužívám (uved' druh a způsob aplikace).....
- ano a nadále užívám (uved' druh a způsob aplikace).....
- ne a ani je nechci vyzkoušet

8) Znáš konkrétní osobu, u které bys mohl sehnat drogu (marihuana, pervitin, extáze, LSD, heroin...), event. znáš kontakt na tuto osobu ?

- ano
- ne

9) Dá se získat droga přímo na tvé škole ?

- ano
- ne

Za vyplnění dotazníku pravdivými údaji děkujeme.

Škola		
Datum Třída Pohlaví /chlapec, děvče/:		
Instrukce: Zakroužkuj nebo podtrhni odpověď, která je pravdivá. Nepodepisuj sel		
1. Jsi rád(a) v této třídě? Oznámkuj známkou od jedničky do pětky.	Ano 1 2 3 4 5	Ne
2. Máš ve třídě dobrého kamaráda?	Ano	Ne
3. Jaké bylo tvoje poslední vysvědčení? – jedničky a dvojky, případně samé jedničky; – několik trojek; – několik čtyřek; – jedna i více pětetek.		
4. Patříš ve vaší třídě do nějaké party?	Ano	Ne
5. Jakou známku jsi dostal(a) na vysvědčení z chování? – jedničku – dvojku – trojku		
6. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy?	Ano	Ne
7. Ublížoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?	Ano	Ne
8. Jak ti ubližují? (Stačí, když zaškrtněš, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy.) Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – kopání – rány pěstí – Jinak – jak?		
9. Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno: – Téměř každý den – Téměř každý týden – Asi jednou do měsíce		
10. Kde se to děje? Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – družině – cestou do školy nebo ze školy – v tělocvičně – na hřišti – Pokud jinde, tak kde?		
11. Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka? Kolik je těch, kteří ti ubližují?	Dívka 1 2 3 Více než 3	Chlapec 1 2 3 Více než 3

12. Ublížíje ti někdo ze školy?	Ano	Ne
13. Jak ti ubližují? (Stačí, když zaškrtněš to, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy.) – Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – rány pěstí – kopání – Jinak – jak?		
14. Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno: – Téměř každý den – Téměř každý týden – Asi jednou do měsíce		
15. Kde se to děje? Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – v družině – cestou do školy nebo ze školy – v tělocvičně – na hřišti – Pokud jinde, tak kde?		
16. Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka? Kolik je těch, kteří ti ubližují?	Dívka 1 2 3 Více než 3	Chlapec 1 2 3 více než 3
17. Řekl(a) jsi o tom někomu?	Ano	Ne
18. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)?	Ano	Ne
19. Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?	Ano	Ne
20. Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?	Ano	Ne
21. Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?	Ano	Ne
22. Kdo si myslíš, že by ti nejvíce mohl pomoci a jak?		
23. Jsi sám (sama), komu ve třídě nebo ve škole ubližují?	Ano	Ne
24. To, že ti někdo ubližuje, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují? Nebo co si myslíš, že je k tomu vede, aby ti ubližovali?		
25. Zkusil(a) jsi se bránit?	Ano	Ne
26. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?		
27. Ublížíje ti někdo z jiných škol? Jak ti ubližují? Kolik jich je? Jak často se to děje?	Ano	Ne

DOTAZNÍK NA PŘÍTOMNOST ŠIKANY VE TŘÍDĚ (KOLÁŘ)

Příloha č. 9

Přehled schopností a dovedností obyvatele Evropské unie

Kompetence pro Evropu

1. Učení
<ul style="list-style-type: none"> - být schopen vzít v úvahu zkušenost - dávat věci do souvislostí a organizovat poznatky různého druhu - organizovat svůj učební proces - být schopen řešit problémy - být zodpovědný za své učení
2. Objevování
<ul style="list-style-type: none"> - zvažovat různé zdroje dat - radit se s lidmi ve svém okolí - konzultovat s experty - získávat informace - vytvářet a pořádat dokumentaci
3. Myšlení, uvažování
<ul style="list-style-type: none"> - chápat kontinuitu minulosti a současnosti - nahlížet aspekty rozvoje společnosti kriticky - být schopen se vyrovnávat s nejistotou a komplexností situací - účastnit se diskusí a vyjadřovat vlastní názor - vnímat politický a ekonomický kontext ve vzdělávacích a pracovních situacích - hodnotit sociální chování související se zdravím, spotřebou a prostředím - vážit si umění a literatury
4. Komunikace
<ul style="list-style-type: none"> - rozumět a hovořit více jazyky - být schopen číst a psát ve více jazycích - být schopen mluvit na veřejnosti - obhajovat a argumentovat vlastní názor - poslouchat a brát v úvahu názory jiných lidí - vyjadřovat se písemně - rozumět grafům, diagramům a tabulkám
5. Kooperace
<ul style="list-style-type: none"> - být schopen spolupráce a práce v týmu - činit rozhodnutí - řešit konflikty - posuzovat a hodnotit - navazovat a udržovat kontakty
6. Práce
<ul style="list-style-type: none"> - vytvářet projekty - brát na sebe zodpovědnost - přispívat k práci skupiny a společnosti - organizovat svou vlastní práci - projevovat solidaritu - ovládat matematické a modelové nástroje
7. Adaptace
<ul style="list-style-type: none"> - využívat informační a komunikační techniky - být flexibilní při rychlých změnách - nalézat nová řešení - být houževnatý v případě obtíží